

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Теорія економічного аналізу

**Методичні вказівки
для практичних занять та самостійної роботи
студентів спеціальності «Облік та оподаткування»
денної та заочної форм навчання**

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту
протокол №5
від 20.12.2017 року

Чернігів ЧНТУ 2018

Теорія економічного аналізу. Методичні вказівки для практичних занять та самостійної роботи студентів спеціальності «Облік та оподаткування» денної та заочної форм навчання /Укладач: Іванова Л.Б. – Чернігів: ЧНТУ, 2018. – 61 с.

Укладач: Іванова Людмила Борисівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту

Рецензент: Гоголь Т.А., доктор економічних наук, професор кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту

Відповідальний за випуск: Маргасова В.Г., завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, доктор економічних наук, професор

ЗМІСТ.....	3
РОЗДІЛ I	
ОСНОВИ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	
1.1 Економічна сутність підприємств та їх структура.....	5
1.2 Зміст економічного аналізу.....	8
1.3 Предметна область економічного аналізу господарської діяльності підприємства.....	13
1.4 Метод і методика економічного аналізу. Класифікація прийомів, способів, методів.....	15
1.5 Інформаційні джерела для економічного аналізу.....	23
1.6 Види економічного аналізу.....	25
1.7 Основні вимоги до організації економічного аналізу.....	30
1.8 Економічний аналіз підрозділів підприємства та його організація.....	32
 Рекомендована література до розділу I.....	 33
РОЗДІЛ II	
ЗАДАЧІ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ	
2.1 Абсолютні і відносні величини.....	35
2.2 Середні величини.....	39
2.3 Прийом елімінування (прийом вирівнювання початкових точок аналізу).....	46
2.4 Основні методи факторного аналізу (індексний, ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, інтегральний).....	47
2.5 Умови порівняння та приведення показників у порівняльний вигляд.....	50
 Рекомендована література до розділу II	 57

Вступ

Курс економічного аналізу займає провідне місце в системі економічної освіти.

Це зумовлено значенням економічного аналізу в управлінні різними за формою суб'єктами підприємницької діяльності та характером знань, що становлять його зміст. Саме цим пояснюється те, що дану навчальну дисципліну студенти вивчають на всіх факультетах і всіх спеціальностях економічних вузів. Економіст будь-якого профілю повинен в достатній мірі володіти навичками аналітичної роботи [1].

Повний курс економічного аналізу підприємства включає декілька взаємопов'язаних дисциплін: теорія економічного аналізу, що містить теоретико-методологічні та методичні основи економічного аналізу підприємства; аналіз господарської діяльності, при вивченні якого більш детально, с практичними прикладами діяльності реальних підприємств, можна ознайомитись із застосуванням методологічного інструментарію щодо розв'язання конкретних проблем в ринковій економіці, оцінити резерви та можливості розвитку підприємства; фінансовий аналіз, який надає змогу на основі публічної фінансової звітності мати більш поглиблення знання про фінансовий стан підприємства.

Крім того, є ще частини повного курсу, які розкривають окремі сфери діяльності підприємств, що є надзвичайно корисним для студентів, це маркетинговий та стратегічний аналіз.

Теорія економічного аналізу на підприємстві складається з двох великих блоків:

перший пов'язаний з інструментарієм аналізу, його прийомами, способами, методами, які дозволяють: зовнішнім користувачам інформації привідкрити або відкрити «таємну запону» реального стану підприємства; внутрішнім користувачам - розробити заходи щодо поліпшення діяльності підприємства;

тому другий блок пов'язаний з визначенням масиву необхідної інформації для реалізації завдань економічного аналізу. Склад інформації включає нормативно-правову складову, результати оперативного спостереження на підприємстві, планову та облікову інформацію, статистичну та фінансову звітність.

Насамперед ніж приступити до виконання розрахунково-графічної роботи, студенту денної або заочної форм навчання, необхідно вивчити теоретичний матеріал, розв'язати нескладні завдання, що розташовані у цих методичних рекомендаціях.

Розділ I Основи теорії економічного аналізу.

1.1 Економічна сутність підприємств та їх структура

В зв'язку з тим, що об'єктом дослідження економічного аналізу є діяльність підприємства, необхідно з'ясувати економічну сутність цих понять - підприємство та діяльність.

З точки зору технологічного способу виробництва підприємство означає певну кількість засобів виробництва, працівників і менеджерів, здатних виготовляти товари і надавати послуги (це характеризує його належність до продуктивних сил), і первинну ланку суспільного, тобто одиничного, поділу праці (свідчить про належність до техніко-економічних відносин). З точки зору суспільної форми воно характеризується певною сукупністю виробничих відносин між власниками засобів виробництва і власниками робочої сили (якщо йдеться про капіталістичне підприємство), або асоційованими членами трудового колективу (якщо це не капіталістичне підприємство), з приводу привласнення засобів виробництва і результатів праці. Синтез цих двох сторін свідчить, що *підприємство є певною сукупністю (або системою) виробничих відносин між власниками особистих і речових факторів виробництва з приводу виготовлення та привласнення товарів, послуг і втіленого в них необхідного та додаткового продукту, а також управління економічною власністю.*

Проте у цьому визначенні відсутня комплексна характеристика сутності підприємства, оскільки воно стає суб'єктом економічних відносин з іншими підприємствами, державою (щодо привласнення частини прибутку через механізм оподаткування). Крім того, на підприємстві існує більший обсяг об'єктів власності, з приводу яких у відносини економічної власності вступають власники речових та особистісних факторів виробництва (наприклад, інформація, різні види інтелектуальної власності, цінні папери тощо).

Отже, підприємство в економічному аспекті — це основна ланка народного господарства, яка у взаємодії з іншими підприємствами забезпечує виробництво товарів і послуг та здійснює процес відтворення на основі принципів господарського розрахунку з метою привласнення прибутку.

Підприємство як первинна ланка народного господарства зосереджує певну сукупність продуктивних сил (засоби праці, працівники, земля, сировина та ін.) і відносин економічної власності, які виникають щодо привласнення сконцентрованих на підприємстві об'єктів власності та розподілу створеного працівниками необхідного і додаткового продукту. Суб'єктами відносин економічної та юридичної власності є підприємство як юридична особа, його

працівники. Кожне підприємство вступає у відносини економічної власності з іншими підприємствами (при купівлі комплектуючих виробів, сировини, надання та отримання послуг), державою (при виплаті податків тощо), банками (при одержанні кредитів та виплаті відсотків по них) та ін.

На підприємстві відбувається одиничний поділ праці. Залежно від технологічного процесу виробництва, величини підприємства виокремлюють основний і допоміжний цехи, дільниці, служби, відділи. Одиничний поділ праці між працівниками здійснюється за професіями, спеціальностями тощо. Підприємство вступає у відносини кооперації, спеціалізації, комбінування з іншими підприємствами, тобто є важливою ланкою техніко-економічних відносин, а в цілому — економічних відносин [2].

Будь-яке підприємство як юридична особа визначається за такими ознаками.

Організаційна єдність. Підприємство — це відповідним чином організована господарська діяльність із певною структурою управління і визначеними принципами внутрішньої побудови.

Відокремлення майна. Будь-яке підприємство має власні верстати, устаткування, машини, технологічні пристрої, матеріали, паливо тощо, якими володіє, розпоряджається і користується у виробничому процесі.

Майнова відповідальність. Підприємство несе юридичну та економічну відповідальність за своїми обов'язками перед постачальниками, споживачами і державою.

До того ж підприємство має право від свого імені й у власних інтересах звертатися до суду із позовами, вимагати відшкодування своїх збитків, якщо вони заподіяні іншим підприємством, або скасування рішень державних органів влади у разі їх незаконного характеру.

Принципи підприємства

1. Самоокупність
2. Самофінансування
3. Самозабезпечення
4. Матеріальна зацікавленість
5. Економічна відповідальність
6. Господарська самостійність

Завдання підприємства

1. Одержання прибутків його власникам.
2. Створення робочих місць для населення.
3. Охорона навколишнього середовища.
4. Забезпечення підприємства заробітною платою.

5. Створення персоналові нормальних, прийнятних умовами праці, забезпечення споживачів продукцією

Відповідно за формою власності виокремлюють такі основні види підприємств:

1) державні, засновані на державному типі власності. Оскільки вона поділяється на загальнодержавну, регіональну і комунальну, відповідно виокремлюють такі самі види підприємств;

2) колективні, що базуються на власності трудового колективу. Серед них розрізняють колективні трудові підприємства, кооперативні, підприємства громадських організацій та ін.;

3) приватнокапіталістичні, в основі яких — власність окремої особи — наймача робочої сили;

4) колективні капіталістичні, що ґрунтуються на власності кількох або багатьох власників капіталу, які наймають робочу силу;

5) індивідуальні, засновані на приватній власності фізичної особи та її особистій праці;

6) сімейні, що функціонують на основі праці своєї сім'ї;

7) спільні (або змішані), які створюються на поєднанні різних форм власності, у тому числі із залученням іноземного капіталу;

8) орендні, які орендує за певну плату трудовий колектив або інші суб'єкти господарської діяльності.

Основними типами економічної власності, на яких базуються такі види підприємств, є державна, колективна і приватна. В межах двох останніх виокремлюють колективну трудову і колективну капіталістичну, з одного боку, і приватну трудову і приватну капіталістичну — з іншого. На окремих підприємствах (наприклад, кооперативних) за сучасних умов суперечливо поєднуються колективна трудова і колективна капіталістична форми власності. Таке поєднання можливе і в межах інших типів власності. Сучасна державна власність у різних пропорціях може взаємопов'язати елементи загальнонаціональної, колективної і приватної власності з урахуванням всіх різновидів у межах двох останніх типів [2].

Види підприємств залежно від обсягів виробництва, розміру капіталу.

Не існує офіційного чи загальноприйнятого визначення малого чи середнього підприємства. Більш-менш визнаним вважається визначення Європейської Комісії в залежності від кількості працівників, річних балансу та обороту. Проте, підприємства не вважаються МСП, якщо інші компанії, що не належать до зазначеної категорії, володіють понад 25 % капіталу (табл. 1.1 та 1.2).

Таблиця 1.1

Класифікація підприємств за розміром згідно Європейської Комісії

Тип підприємства	Кількість працівників		Річний оборот (в млн. євро)		Річний баланс (в млн. євро)
Дуже мале підприємство	< 10	та	≤ 2	або	≤ 2
Мале підприємство	< 50	та	≤ 10	або	≤ 10
Середнє підприємство	< 250	та	≤ 50	або	≤ 43

Таблиця 1.2

Класифікація підприємств в Україні

	Мікропідприємство	Мале	Середнє	Велике
Кількість працівників	≤ 10 осіб	≤ 50 осіб	Компанії, що за своїми ознаками не можуть бути класифіковані як малі або великі підприємства	≥ 250 осіб
Річний дохід	≤ 2 млн. євро	≤ 10 млн. євро		≥ 50 млн. євро

Джерело: Господарський кодекс України 436-15, чинний, поточна редакція від 06.11.2017

Довідково.Ст. 55 п.3 ГКУ

Суб'єктами мікропідприємництва є:

фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є:

фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

{Статтю 55 доповнено новою частиною згідно із Законом № 4618-VI від 22.03.2012}

1.2 Зміст економічного аналізу

Господарська діяльність підприємств різних галузей матеріального виробництва є основою суспільного відтворення валового внутрішнього продукту, як і інші явища суспільного життя, потребує систематичного вивчення для успішного й ефективного управління нею. Одним із способів вивчення діяльності є аналіз.

Термін «аналіз» іншомовного походження (від гр. analysis) і означає «розділяти», «розчленовувати». Щодо економічного аналізу — це означає вичленовування окремих показників господарської діяльності із загальних складових для наступного їх вивчення.

Аналіз економічних показників доповнюється в міру необхідності протилежним заходом — синтезом (гр. synthesis), який, з'єднуючи окремі показники в одне ціле, уможлиблює вивчення зв'язків і залежностей між ними. Отже, аналіз і синтез у комплексі забезпечують наукове вивчення явищ і процесів у їхньому зв'язку та взаємодії.

Слід підкреслити, що економічний аналіз провадиться на всіх рівнях управління економікою:

на рівні світових центрів, держави (макрорівень),

на рівні галузей та регіонів (мезорівень)

на рівні підприємств і організацій (мікрорівень). На мікрорівні виконується конкретний економічний аналіз, який іще називають **аналізом господарської діяльності підприємства**.

Економічний аналіз діяльності підприємства має бути тісно пов'язаний із *системним підходом*, тобто з комплексним вивченням об'єкта управління з урахуванням усіх його аспектів: економічного, соціального, технічного, організаційного, екологічного та психологічного.

За системного підходу кожний об'єкт управління розглядають як комплекс взаємозв'язаних елементів, котрим притаманні визначені загальні властивості і котрі об'єднані для досягнення певної мети п'ятьма найважливішими принципами:

Цілісність, яка дозволяє розглядати систему одночасно і як єдине ціле, і як підсистему вищих рівнів.

Ієрархічність побудови, тобто наявність множини (принаймні двох) елементів, які розташовані на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня. Реалізація цього принципу добре видна на прикладі будь-якої конкретної організації, яка являє собою взаємодію двох підсистем: керуючої і керованої. Одна підпорядковується іншій.

Структуризація, яка дозволяє аналізувати елементи системи і їх взаємозв'язки в рамках конкретної організаційної структури. Як правило,

процес функціонування системи обумовлений не стільки властивостями її окремих елементів, скільки властивостями самої структури.

Множинність, яка дозволяє використовувати множину кібернетичних, економічних і математичних моделей для опису окремих елементів і системи в цілому.

Системність — властивість об'єкта володіти всіма ознаками системи[3].

За думкою інших науковців, що висловлена у книзі М.А.Болюха та В.З. Бурчесвського

«системі притаманна єдина мета;

- система складається із взаємозв'язаних елементів, які створюють її внутрішню структуру;
- система існує в певному середовищі, яке може справляти обмежуючий вплив на її функціонування;
- система має певні ресурси, які забезпечують її функціонування;
- систему очолює керуючий центр, який організує її рух до визначеної мети» [4].

Системний підхід - це напрям в методології дослідження, який дозволяє глибше вивчити об'єкт, отримати більш повне уявлення про нього, виявити причинно-наслідкові зв'язки між окремими частинами цього об'єкта.

Головні особливості системного підходу - динамічність, взаємодія, взаємозалежність і взаємозв'язок елементів системи, комплексність, цілісність, підпорядкованість, виділення провідної ланки.

Системний підхід в економічному аналізі дозволяє розробити науково-обґрунтовані варіанти вирішення господарських завдань, визначити ефективність цих варіантів, що дає підставу для вибору найбільш доцільних управлінських рішень.

У самому процесі системного аналізу можна виділити кілька послідовних етапів.

На першому етапі дослідження об'єкт аналізу представляється як певна система. Для цього спочатку виділяють окремі частини об'єкта, які можуть розглядатися як елементи системи. Причому в конкретних випадках система може мати кілька рівнів, тобто кожен з виділених елементів першого рівня можна розглядати як самостійну систему (підсистему). Крім того, на першому етапі аналізу повинна бути сформульована мета розвитку системи, завдання, які вона вирішує, зв'язок з іншими системами, взаємозв'язку між окремими елементами, функціонування кожного елемента і системи в цілому.

Основна мета *другого етапу* системного аналізу - підбір показників, які здатні дати найбільш повну та якісну оцінку всім без винятку елементам, взаємозв'язкам (внутрішнім і зовнішнім), а також умовам, в яких існує система.

На третьому етапі розробляється загальна схема системи, що вивчається. Графічно вона зазвичай представляється у вигляді блочного малюнка, де кожному елементу відповідає певний блок. Окремі блоки пов'язані між собою стрілками, які показують наявність і напрямок внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи. Тут же підібрані на попередньому етапі показники розподіляються за елементами системи, уточнюється їх перелік (виключаються дублюють один одного, замінюються недостатньо інформаційні та ін.).

Весь наступний, *четвертий етап аналізу*, присвячується побудові в загальному вигляді економіко-математичної моделі системи. При цьому на основі якісного аналізу визначаються математичні форми всіх рівнянь і нерівностей системи. На цьому етапі за допомогою різних методів повинні бути визначені коефіцієнти всіх рівнянь і нерівностей, функцій мети і параметри обмежень.

В результаті за підсумками виконаної роботи буде отримана економіко-математична модель, яка може використовуватися для економічного аналізу обраного об'єкта.

Останній, *п'ятий етап аналізу*, називається «робота з моделлю шляхом заміни окремих параметрів економіко-математичної моделі (коефіцієнтів, обмежень), які характеризують ті чи інші фактори виробництва, визначають значення функції. Порівняння цих показників з фактичними, плановими та іншими дозволяє оцінити підсумки господарювання, впливу чинників на величину результативних показників, визначити джерела і обсяг невикористаних внутрішньогосподарських резервів[5].

Описаний підхід до аналізу має суттєві переваги в порівнянні з іншими: він забезпечує комплексність і цілеспрямованість дослідження; методологічно обґрунтовану схему пошуку резервів підвищення ефективності виробництва; об'єктивну оцінку результатів господарювання; оперативність, дієвість, точність аналізу та його висновків.

Особливості системного підходу до управління підприємством свідчать, що економічний аналіз є надійним інструментом для вирішення проблем саме економічного аспекту, а також для економічного обґрунтування рішень з інших проблем управління.

Інформаційна система управління включає всі види обліку, що створюють масив управлінської інформації, котрий характеризує стан системи та виконання управлінських рішень. Уся управлінська інформація аналізується, і

відповідно до результатів аналізу готуються проекти управлінських рішень (рис. 1.1).

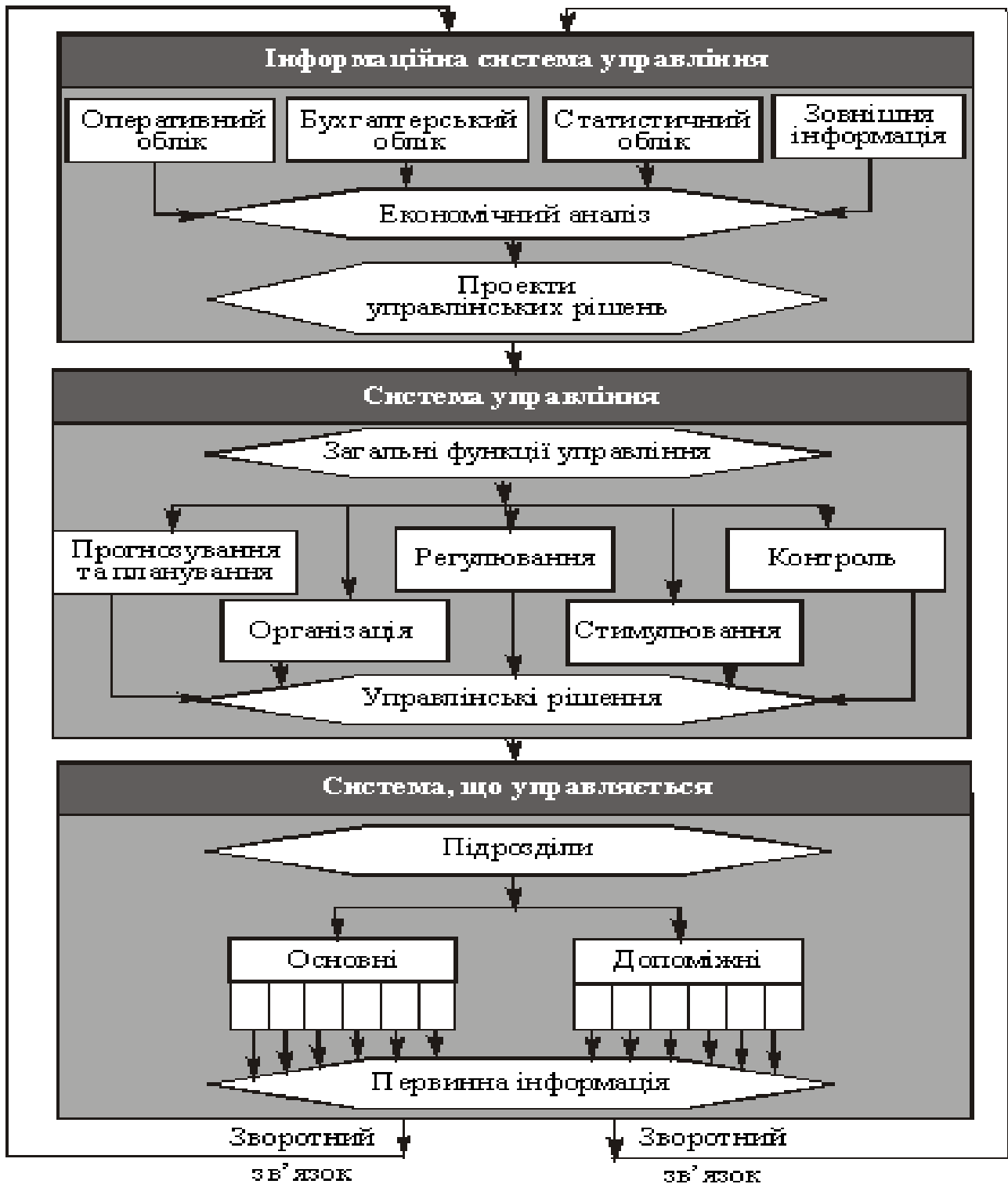

Рис. 1.1. Економічний аналіз у системі управління підприємством [4]

Проекти управлінських рішень разом з іншою інформацією використовуються для формулювання рішень.

Щодо всіх операцій, які здійснюються в підрозділах, формується відповідна первинна інформація, котра в порядку зворотного зв'язку направляється в інформаційну систему управління.

Короткий огляд циклу управління підприємством показує, що економічний аналіз займає важливе місце в інформаційній підсистемі управління для економічного обґрунтування управлінських рішень і контролю за їх виконанням.

Крім того, економічний аналіз широко застосовується в процесі проведення ревізій, аудиторських перевірок та маркетингових досліджень. Це невід'ємна частина системи планування підприємства, яка (особливо щодо собівартості продукції) є складовою управлінського обліку.

Взаємозв'язок системи управління та сутності економічного аналізу підприємства відображено на рисунку 1.2

В процесі управління виділяють 4 послідовних етапи	
1	Збір та обробка інформації
2	Економічний аналіз суб'єкта господарювання та пошук можливостей поліпшення діяльності
3	Прийняття управлінських рішень
4	Контроль за виконанням управлінського рішення

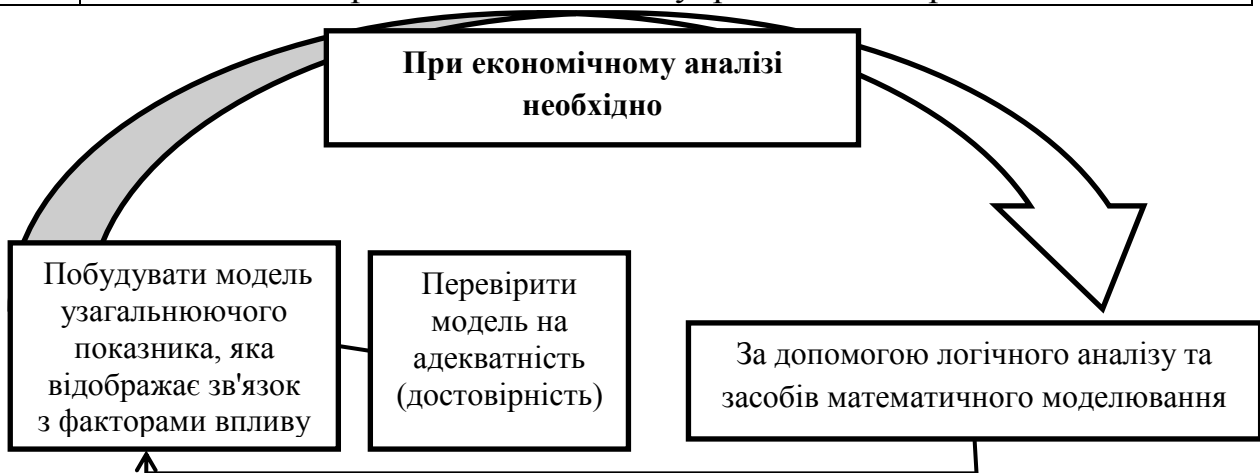

Рис. 1.2 Етапи управління та сутність економічного аналізу

1.3 Предметна область економічного аналізу господарської діяльності підприємства

Враховуючи, що аналіз господарської діяльності – це прикладна наука, спрямована на виявлення та вимірювання величин впливу факторів на процес (показник), що вивчається, виявлення тенденцій розвитку та пошук резервів діяльності, предмет її дослідження доцільно сформулювати наступним чином.

Предметом аналізу господарської діяльності є дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних процесів за допомогою спеціальних методів, способів та прийомів, вимірювання величини впливу причин на суб'єкт, що вивчається з метою прийняття ефективних управлінських рішень

За думкою таких авторів як Болух М. А., Бурчевський В.З. **«Предметом економічного аналізу є діяльність підприємств і їх підрозділів, а також інших господарських формувань, спрямована на досягнення максимальних результатів за мінімальних витрат»** [4]. Автори надають уточнення щодо такого визначення предмету економічного аналізу – як діяльності підприємства.

Тобто йдеться про успішне господарювання, до якого повинні прагнути всі підприємства. Успіх значною мірою залежить від умілого керівництва виробничим колективом, правильної організації виробництва та праці, а також від раціонального використання всіх видів ресурсів і глибокого знання справи кожним конкретним виконавцем.

У цьому визначенні чітко окреслено насамперед суттєву ознаку — багатосторонню діяльність підприємств, їх підрозділів та інших господарських формувань, спрямовану на пошуки відхилень показників від плану, норм і договірних зобов'язань, а також зіставлення результатів роботи підприємства з витратами. Кінцевою позицією досягнення успішної роботи є виявлення резервів підвищення ефективності виробництва.

Це визначення відповідає всім основним вимогам, які до нього пред'являються. Наприклад, воно — повне, тому що звертається увага не лише на діяльність підприємства, а й на роботу його підрозділів, а також чітко підкреслюється цілеспрямований характер діяльності. Воно не містить нічого зайвого: терміна «господарська діяльність» немає, не перелічуються джерела інформації та окремі завдання аналізу.

Діяльність підприємств включає багато складових: виробництво і реалізація продукції, її собівартість, забезпеченість трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами і характер використання їх, фінансові результати роботи, фінансовий стан підприємства та інвестиційна його діяльність.

Це і є об'єкти аналізу, через які розкривається його предмет.

Завдання аналізу господарської діяльності як сфери практичної діяльності управлінського персоналу ґрунтуються на сукупності навичок, сформованих на базі наукових знань про методи, методика, процедури аналізу, організації його на підприємстві з урахуванням вимог до аналітичної інформації її користувачів (рис. 1.3).

Рис.1.3 - Зміст і предмет економічного аналізу як системи знань

1.4 Метод і методика економічного аналізу. Класифікація прийомів, способів, методів

За словами англійського філософа Френсіса Бекона, достоїнство хорошої методи полягає в тому, що вона зрівнює здібності, *"вручає всім засіб легкий і вірний"*.

«Метод вирішення хороший, якщо з самого початку ми можемо передбачити - і далі підтвердити це, - що, слідуючи цим методом, ми досягнемо мети», як казав Г. Лейбніц.

Слово метод походить від грец. *methodos* – спосіб. Тому в загальному вигляді під терміном метод розуміють спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя (рис. 1.4).

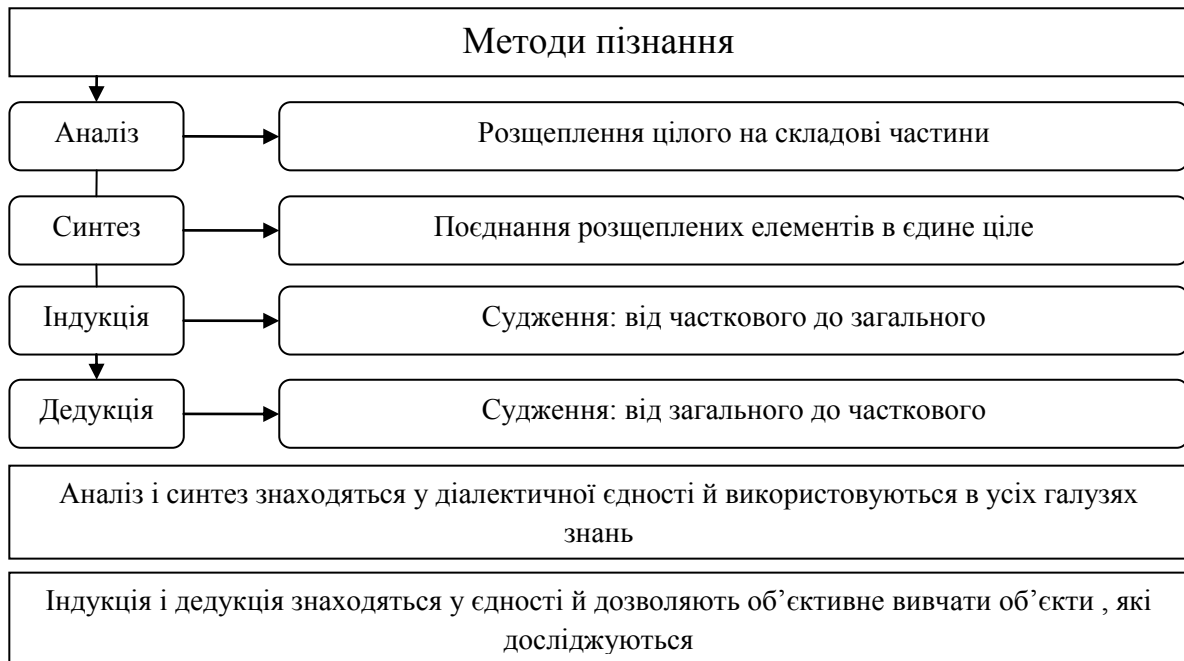

Рис. 1.4 - Методи пізнання

Залежно від специфіки науки використовують ті чи інші методичні підходи дослідження, які поділяються на класи.

Метод економічного аналізу — це науковий спосіб вивчення господарських явищ і процесів у статиці та динаміці. Він є сукупністю прийомів й способів дослідження господарської діяльності будь-якого економічного об'єкта шляхом виявлення та визначення взаємозв'язку і змін його параметрів, кількісного та якісного вимірювання впливу окремих факторів й їх сукупності на ці зміни.

Найбільш прийнятною і зручною в користуванні є класифікація, за якою всі методи економічного аналізу поділяються на 3 групи залежно від їх сутності та аналітичних можливостей, насамперед щодо здійснення факторного аналізу:

1) традиційні методи і способи зведення та обробки економічної інформації (спільне використання абсолютних та відносних, середніх величин, групування, табличний*, графічний*, балансовий, деталізації, порівняння та ін.). Ці методи найбільше використовуються в економічному аналізі завдяки їх простоті і кращій обізнаності порівняно з іншими методами;

2) математико-статистичні методи – детермінованого факторного аналізу (індексний метод, метод ланцюжкових підстановок (абсолютних різниць), інтегральний, метод відхилень, методи пропорційного ділення, логарифмування та ін.), стохастичного факторного аналізу (кореляційний, регресійний, дисперсійний, компонентний, багатомірний факторний аналіз та ін.), оптимізації показників, або методи теорії прийняття рішень (дерево рішень,

програмування, теорія масового обслуговування, теорія ігор, дослідження операцій тощо);

3) логічні (евристичні) методи (опитування, експертних оцінок).

Охарактеризуємо коротко окремі прийоми, способи, методи.

Прийоми.

Порівняння. Якісну оцінку предметів і явищ можна дати за допомогою порівняння.

Порівняння — це метод, за допомогою якого предмет (явище), що вивчається, характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими одноякісними предметами (явищами).

Зазвичай порівняння проводять з відомими предметами, які виконують роль еталонів певних властивостей або ознак. Такими еталонами можуть бути норми, нормативи, планові показники, ціни, середні дані тощо.

У практиці економічного аналізу використовують різні *види порівняння*. Найчастіше застосовують порівняння з поточними і перспективними планами, з фактичними показниками за минулий період, з показниками споріднених підприємств, з найвищими показниками в галузі, із середніми показниками, зі стандартами або з показниками підприємств інших країн та їх стандартами тощо.

Порівняння може проводитися по абсолютних, відносних і середніх величинах.

Форми порівняння відображені на рисунку 1.5

Вибір об'єкта для порівняння дуже впливає на кінцеві оцінки. Тому для зіставлення треба брати такі об'єкти, які дадуть змогу зробити глибоку і зважену оцінку предмета або явища, що вивчається.

Таким чином, порівняння може дати позитивні результати за умови, якщо порівнюються явища, показники, які можна зіставити. *Порівнянність* — одна із *суттєвих проблем економічного аналізу*.

Щоб показники були порівнянними, застосовують допоміжні прийоми, інакше кажучи умови порівняння.

Можна перелічити багатий список порівнянь, але з нього, найбільш важливими є ті, що застосовуються в теорії та практиці аналізу господарської діяльності: в динамічному аналізі діяльності підприємства при визначенні управлінських рішень щодо його подальшого розвитку; в аналізі підприємств однієї галузі; в аналізі підприємств різних галузей з метою визначення рейтингу підприємств при кредитуванні або впровадженні інноваційних проектів.

Рис. 1.5 – Основні форми порівняння в економічному аналізі

Умови порівняння.

1. Розрахунок порівнюваних показників за єдиною методикою.
2. Використання при порівнянні однакових періодів часу.
3. Нейтралізація цінового фактору (перерахунок показників обсягу в однакову оцінку).
4. Нейтралізація можливих кількісних відмінностей (різні обсяги виробництва).
5. Нейтралізація відмінностей у структурі за різними факторами (наприклад, розрахунок індексів фіксованого складу).
6. Нейтралізація відмінностей у структурі (асортименті) продукції.
7. Нейтралізація відмінностей у структурі собівартості продукції.
8. Врахування кліматичних умов при розрахунках та аналізі норм витрат паливно-мастильних матеріалів, наприклад, при порівнянні витрат палива в роботі автомобілів у різних кліматичних умовах, а також виключення інших відмінностей в умовах роботи кількох підприємств.

Для оформлення розрахунків при нейтралізації цінового фактору дані заносяться у таблицю- приклад 1.3.

Таблиця 1.3

Нейтралізація цінового фактору (перерахунок показників обсягу за однаковою оцінкою)

Показники	Попередній (базовий) період	Звітний період	Відносні показники (індекси)
Обсяг реалізованої продукції, товарів, послуг, тис. грн, у тому числі			
<i>у діючих цінах</i>	2400	2440	1,017
<i>у порівняльних цінах:</i>	<i>визначити</i>	<i>визначити</i>	<i>визначити</i>
<i>Додаткова інформація статистичної звітності</i>			
<i>Кількість реалізованої продукції, тис. шт.</i>	200	170	<i>визначити</i>
<i>Ціна на 1 січня звітного року, грн.</i>	14,00		X
<i>Середньозважена ціна, грн.</i>	12	14,35	<i>визначити</i>
<i>Розрахунок обсягу продукції у порівняльних цінах різними способами залежно від обрання порівняльної ціни</i>			
<i>за 1 способом, коли розрахунок здійснюється за порівняльною ціною на 1 січня звітного року (більш точний спосіб)</i>	$200 \cdot 14 = 2800$	$170 \cdot 14 = 2380$	0,975
<i>за 2 способом, коли розрахунок здійснюється за порівняльною ціною, що є середньозваженою у базовому періоді.</i>	$200 \cdot 12 = 2400$	$170 \cdot 12 = 2040$	0,85

Висновок: Приріст продукції у вартісному виразі у звітному періоді в порівнянні з попереднім склав 17% ($2440:2400 \cdot 100 - 100$). Проте у порівняльних цінах за першим способом відбувається зменшення продукції на 2,5% ($2380:2800 \cdot 100 - 100$), що означає відповідне зменшення обсягу – кількості продукції у натуральних (фізичних) показниках.

Таким чином, підприємство не збільшувало кількість продукції, а навпаки при її зменшенні на 2,5%, були підвищенні ціни. Індекс росту цін складає 1,043 ($1,017: 0,975 = 1,043$) або 104,3%.

За думкою Савицької Г.Ф. способи економічного аналізу можна поділи на певні групи [6]. Ми зробили власну класифікацію, враховуючи складність інструментарію за наступною логікою: прийоми використовуються практично у

всіх видах аналізу, їх сукупність формує спосіб дослідження, в свою чергу сукупність способів утворює метод аналізу.

Таким чином, **традиційні прийоми**: порівняння, прийом абсолютних та відносних показників, аналіз структури, графічний, групування;

способи: балансовий, деталізації, початкових точок аналізу, спосіб (метод) відхилень, пропорційного ділення та інші;

наприклад, спосіб **деталізації**. Більшість показників, що характеризують роботу підприємств, — підсумкові. В них взаємознищуються від’ємні та додатні відхилення. **Розкладання підсумкових показників дає змогу побачити суттєві відмінності та різноманітність первісних даних.** Тому виникає потреба йти від загальних до деталізованих показників, послідовно розчленовуючи загальні на складові. Такий аналітичний спосіб називають *деталізацією*.

методи:[6]

- методи детермінованого факторного аналізу, а саме, індексний, ланцюгових підстановок та його різновиди, інтегральний та інші;

- стохастичний: кореляційний, дисперсійний, компонентний, багатомірний, аналіз за дискримінантними та скорінговими моделями;

- оптимізаційні моделі.

Приклади графічного прийому в економічному аналізі.

Рис. 1.5 – Обсяг реалізованої продукції за 2010-2017 рр.

Секторна діаграма

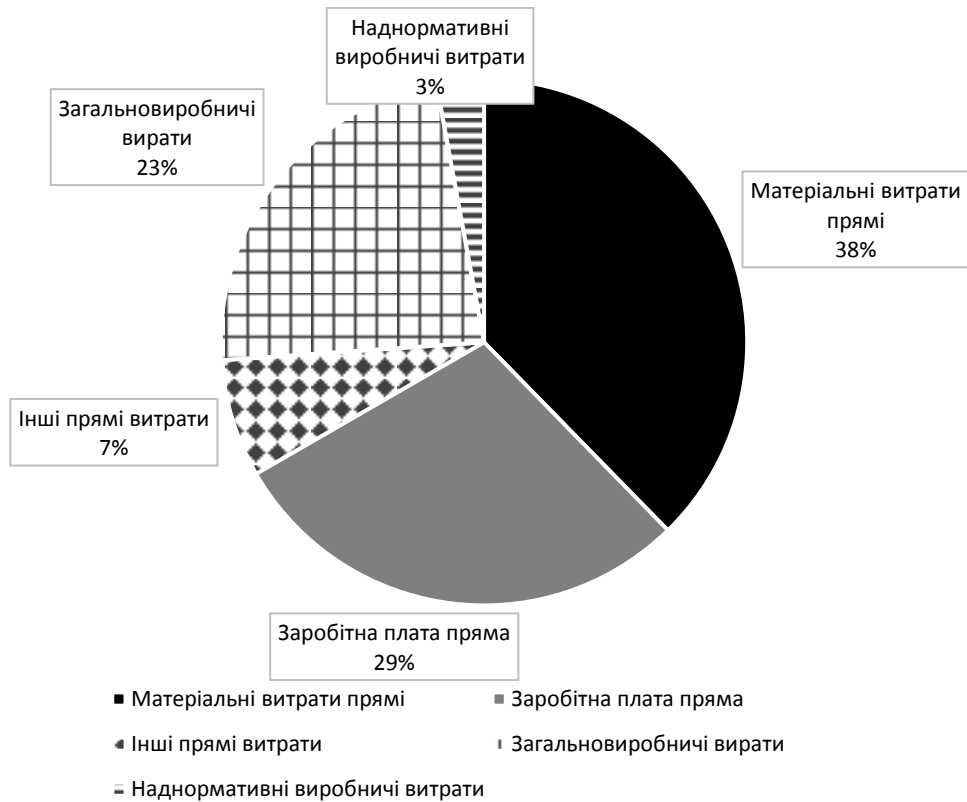

Рис. 1.6 – Собівартість реалізованої продукції за статтями витрат

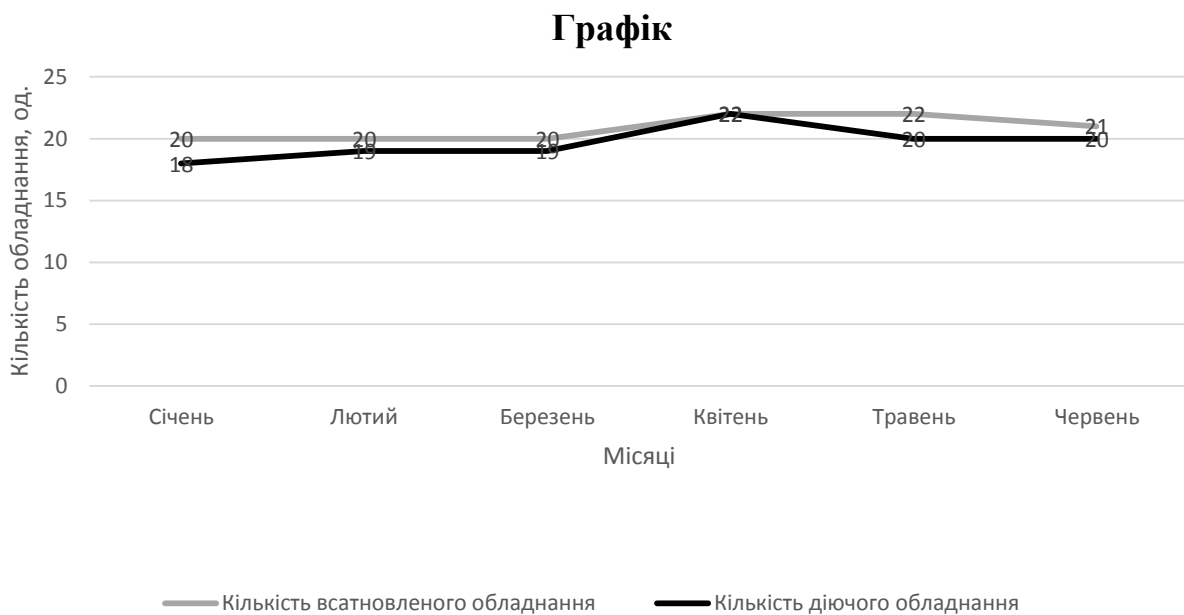

Рис. 1.7 – Кількість встановленого та діючого обладнання за перше півріччя 2017 року

Точкова діаграма

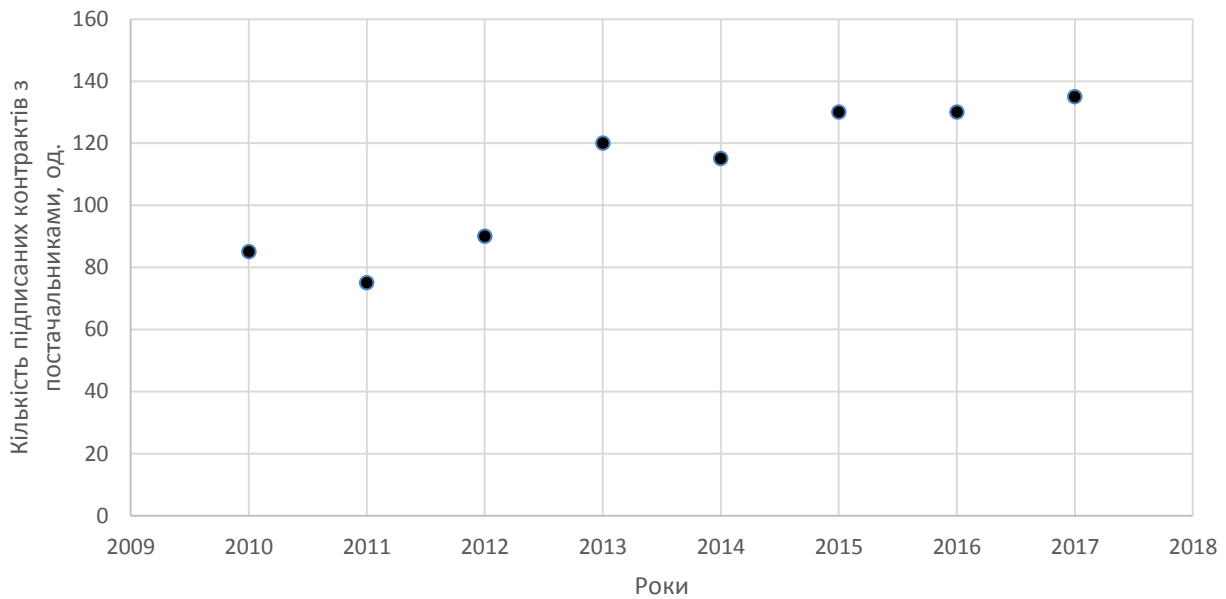

Рис. 1.8 – Кількість підписаних контрактів підприємства з постачальниками за 8 років

Лінійчата діаграма

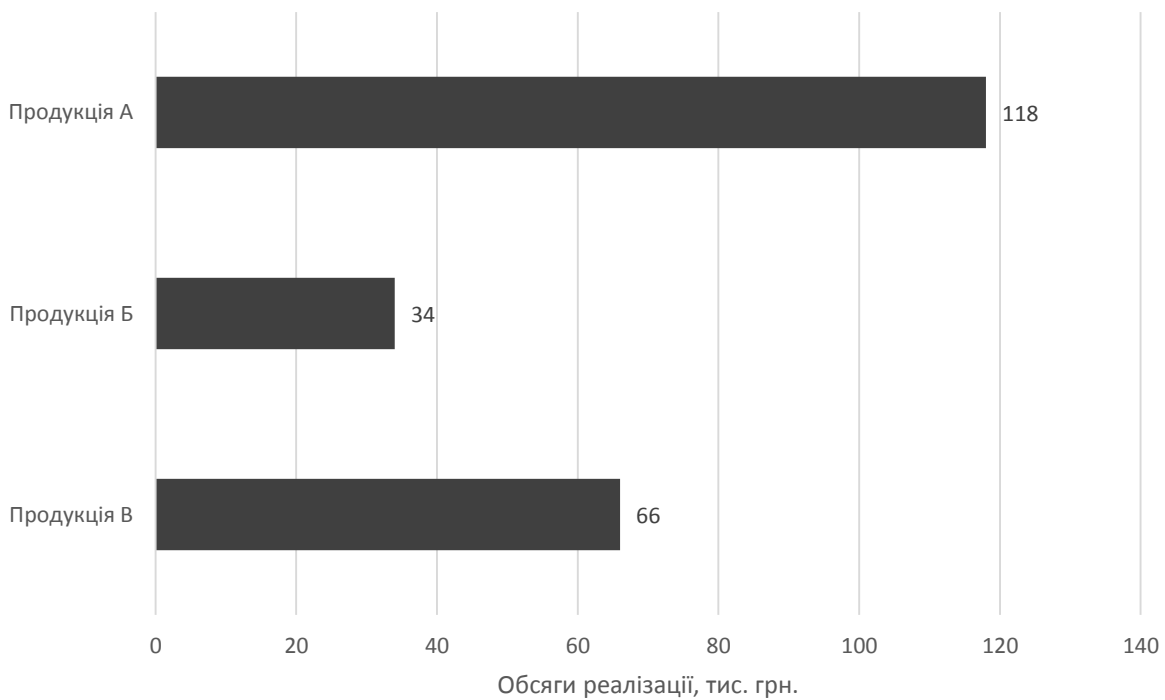

Рис. 1.9 – Обсяги реалізації продукції за видами за 2016 р.

Рис. 1.10 – Середня заробітна плата робітників та управлінського персоналу за перше півріччя 2017 року

1.5 Інформаційні джерела для виконання економічного аналізу

Види та класифікація джерел інформації для аналізу. Звітність підприємства як основне джерело інформації складається з комплексу звітів.

Фінансова звітність підприємства.

Статистична звітність підприємства.

Податкова звітність підприємства.

Серед найважливіших джерел інформації для підприємства за напрямками надходження можна виділити такі види: **внутрішні** – всередині самого підприємства (внутрішньогосподарські) та **зовнішні** – ті, що публікуються, а також, які надходять з інших підприємств.

Внутрішньогосподарські джерела інформації представляють спеціалізовані інформаційно-аналітичні групи працівників з їх діяльністю, періодичною звітністю, всілякими інформаційними зв'язками. У більшості сучасних великих компаній, наприклад торговельних, переважну частину інформації, яку використовують менеджери, забезпечують внутрішні джерела. Інформаційним

забезпеченням тут повністю або частково зайнята спеціалізована група працівників. До її складу можуть входити такі відділи: маркетингових досліджень, аналізу продажу, планування, економічного аналізу, досліджень операцій та системного аналізу. Крім цього, в кожній компанії запроваджено регулярні звіти лінійних керівників і службовців, однією з форм яких є доповіді продавців по телефону, що дає змогу отримувати поточну ринкову інформацію.

Джерела інформації, які публікуються, можуть бути у формі звітів урядових агентств, торговельних організацій, наукових публікацій, журналів, довідників тощо. Вони становлять інформаційну базу з різних питань, які стосуються управління, економічних умов, виробництва, реалізації продукції, цінової політики, нормативно-правових актів тощо.

Інші підприємства, наприклад постачальники, рекламні агентства, замовники (у тому числі дилери і оптовики), засоби масової інформації і навіть конкуренти, покупці, теж можуть надавати підприємству певну корисну інформацію. Це можуть бути повідомлення про проблеми з експлуатацією, пакуванням, обслуговуванням вироблених товарів, про дії конкурентів.

Для проведення економічного аналізу джерела інформації можна поділити детальніше, а саме на облікові, планові та позаоблікові.

Облікові джерела інформації включають документи бухгалтерського, статистичного обліку та звітності. Як відомо, бухгалтерський облік включає аналітичний, оперативний і статистичний облік.

Виходячи з цього, бухгалтерські документи класифікуються:

- на первинні документи;
- реєстри бухгалтерського обліку;
- внутрішньогосподарську (управлінську) звітність;
- фінансову звітність.

Первинні документи – це такі достовірні джерела первинної інформації певної форми, які встановлюють факт здійснення господарської операції, служать для аналітичного обліку; на їх основі бухгалтерія веде первинний облік.

Реєстри бухгалтерського обліку – це спеціальні таблиці, в яких згруповані облікові записи господарських операцій на рахунках (журнали-ордери, меморіальні ордери, відомості, розроблені таблиці, картки).

Для комплексного економічного аналізу господарської діяльності підприємства первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку недостатньо, необхідно використовувати також звітність.

Внутрішньогосподарська (управлінська) звітність – це спеціальна звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку і призначена

для задоволення потреб в інформації внутрішніх користувачів – органів управління підприємства.

У загальному вигляді фінансову звітність можна охарактеризувати як документи встановленої форми, які відображають фінансові показники діяльності підприємства за звітний період і передаються контролюючим органам.

У свою чергу документація за способом складання, обробки й зберігання поділяється на ту, яка заповнюється й обробляється вручну, і машинну.

Важливою складовою документації статистичного обліку є звітність. Статистична звітність – це звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання і яка містить інформацію, необхідну органам державної статистики для оцінки, планування і прогнозування економічного розвитку держави.

Податкова звітність – це звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання – платники податків, і яка призначена для надання інформації органам державної податкової адміністрації щодо стану розрахунків з державою за податками.

Планові джерела інформації – це документи з планування, зокрема плани, нормативи, технологічні карти виконання робіт, кошториси витрат, проектні, госпрозрахункові завдання тощо.

Позаоблікові джерела становлять документи, які регулюють господарську діяльність: регламентовані – законодавчо-регулюючі документи (нормативно-правові акти, стандарти) та розпорядчі документи (розпорядження, накази, вказівки, рекомендації, пропозиції), а також нерегламентовані – матеріали засобів масової інформації, наукових конференцій, прес-конференцій, нарад, виступів, матеріали спеціальних обстежень тощо. Спеціальні обстеження мають нерегулярний характер і проводяться за допомогою вибіркового, монографічного спостереження. Такими можуть бути, наприклад, соціологічне опитування працівників щодо мотивації праці, вивчення передового досвіду підприємств з впровадження нових технологій та ін.

Отже, економічна інформація міститься найчастіше в документації. Вона, у свою чергу, поділяється на первинну облікову та розрахункову, звітність і публікації.

1. 6 Види економічного аналізу

Класифікація аналізу господарської діяльності має важливе значення для правильного розуміння його змісту і завдань, для розробки методики його проведення та для організації аналітичного процесу.

Для типології економічного аналізу використовується декілька критеріїв, коротко розглянемо деякі з них та відповідну класифікацію видів аналізу.

За галузевою ознакою (критерієм). Методика економічного аналізу може бути загальною або міжгалузевою, а також враховує специфіку окремих галузей економіки (промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, торгівлі тощо), міжгалузевий (теорія аналізу господарської діяльності), що є теоретичною і методологічною основою економічного аналізу в усіх галузях економіки.

За ознакою часу економічний аналіз поділяють на перспективний (попередній) і ретроспективний (наступний, історичний).

Ретроспективний аналіз здійснюють після завершення господарських актів. Він необхідний для вивчення тенденції розвитку, контролю за виконанням оперативних планів, об'єктивного оцінювання і діагностики результатів діяльності підприємства та рівня підприємницьких ризиків.

Перспективний аналіз проводять до здійснення господарських операцій. Він необхідний для обґрунтування господарських рішень і планів-прогнозів, запобігання небажаним результатам.

Перспективний аналіз залежно від часової тривалості поділяють на короткостроковий і довгостроковий (стратегічний). *Короткостроковий аналіз охоплює період до одного року, а довгостроковий - більше як рік.*

Ретроспективний аналіз, у свою чергу, поділяють **на оперативний і підсумковий.** *Оперативний аналіз проводять одразу* після здійснення господарських операцій або зміни ситуації за короткі відрізки часу (зміна, доба, декада і т. д.). *Мета його - оперативно оцінювати зміни щодо заданих параметрів, виявляти недоліки і причини виникнення їх, вчасно вживати коригувальних заходів для усунення їх.* Ринкова економіка характеризується динамічністю як виробничої, комерційної, фінансової діяльності підприємства, так і його зовнішнього середовища. За цих умов оперативний аналіз набуває особливого значення.

Проводячи підсумковий аналіз, (студенти використовують у курсової та розрахункових роботах) вивчають результати роботи за звітний період (місяць, квартал, рік). Його цінність у тому, що діяльність підприємства вивчають комплексно і всебічно за звітними даними відповідного періоду (в порівнянні з попереднім періодом). Цим забезпечують більш повну і більш об'єктивну оцінку діяльності підприємства з використання наявних можливостей.

Оперативний і підсумковий аналізи взаємопов'язані і доповнюють один одного. Вони дають можливість керівництву підприємства не лише оперативно ліквідувати недоліки в процесі виробництва, а й комплексно узагальнювати

досягнення, результати діяльності за відповідні періоди, розробляти заходи, спрямовані на зростання ефективності бізнесу.

За просторовою ознакою можна виділити аналіз **внутрішньофірмовий і міжфірмовий**. Здійснюючи внутрішньофірмовий аналіз, вивчають діяльність тільки досліджуваного підприємства та його структурних підрозділів. Виконуючи міжфірмовий аналіз, порівнюють результати діяльності двох або більше підприємств, що дає змогу виявити передовий досвід, резерви, недоліки і на основі цього дати об'єктивнішу оцінку ефективності діяльності, внести корективи в стратегічну і тактичну політику підприємства.

Найостанніше досягнення в галузі міжфірмового порівняльного аналізу - *бенчмаркінг. Це система раннього попередження про проблеми, що назрівають. Бенчмаркінг використовується як інструмент для одержання інформації, необхідної для підтримання і досягнення переваг у конкуренції.* Він дає змогу зрозуміти суть розходжень між досягнутими результатами і цілями організації, створює базу для інноваційної діяльності, робить менеджерів більш чутливими і сприйнятливими до необхідності пошуку новацій, допомагає вищому керівництву у прийнятті стратегічних і тактичних управлінських рішень.

За аспектами дослідження розрізняють фінансовий, техніко-економічний, соціально-економічний, економіко-статистичний, економіко-екологічний, маркетинговий, інвестиційний, функціонально-вартісний та інші види аналізу.

Важливе місце серед усіх видів економічного аналізу посідає **фінансовий аналіз**, який можна охарактеризувати як процес пізнання суті фінансового механізму функціонування суб'єктів господарювання. Основне його призначення полягає у вивченні, діагностиці і прогнозуванні фінансового стану підприємства та у виявленні резервів підвищення стійкості підприємства. На рівні підприємства аналіз проводять фінансові служби. Зовнішній фінансовий аналіз здійснюють банки, аудиторські фірми, інвестори та ін.

Операційний аналіз пов'язаний із оцінюванням і прогнозуванням результатів виробничої діяльності підприємства, виявленням резервів збільшення випуску продукції, зміни її структури, удосконалення техніки, технологій та організації виробництва.

Соціально-економічний аналіз проводять економічні служби підприємства, соціологічні лабораторії, статистичні органи. Він вивчає взаємозв'язок соціальних і економічних процесів, їхні впливи один на одного та на економічні результати господарської діяльності.

Економіко-статистичний аналіз застосовують статистичні органи для вивчення масових суспільних явищ на різних рівнях управління: підприємства, галузі, регіону.

Економіко-екологічний аналіз проводять органи охорони довкілля, економічні служби підприємства з метою дослідження взаємодії екологічних і економічних процесів, пов'язаних зі збереженням і поліпшенням довкілля та затратами на екологію.

Маркетинговий аналіз застосовує служба маркетингу підприємства або об'єднання для вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства, ринків сировини і збуту готової продукції, її конкурентоспроможності, попиту і пропозиції, комерційного ризику, формування цінової політики, розробки тактики і стратегії маркетингової діяльності.

Інвестиційний аналіз застосовують для розробки програми та оцінювання ефективності інвестиційної діяльності підприємства.

Функціонально-вартісний аналіз (ФВА) -це дослідження функцій, які виконує об'єкт, і методів реалізації їх. Його основне призначення в тому, щоб виявити непотрібні функції об'єкта і уникнути зайвих витрат за рахунок ліквідації непотрібних вузлів, деталей, спрощення конструкції виробу, заміни матеріалів і т. ін.

За методикою дослідження об'єктів розрізняють якісний і кількісний (факторний) аналіз, експрес-аналіз, фундаментальний аналіз, ситуаційний аналіз, маржинальний аналіз, економіко-математичний аналіз та інші.

Якісний аналіз - це метод дослідження, що базується на якісних порівняльних характеристиках та експертних оцінках явищ і процесів, які вивчаються.

Кількісний аналіз ґрунтується на кількісних зіставленнях і дослідженні ступеня чутливості економічних явищ до зміни різноманітних факторів.

Експрес-аналіз - це метод діагностики стану економіки підприємства на основі типових ознак, характерних для певних економічних явищ. Наприклад, якщо темпи зростання валової продукції випереджають темпи зростання товарної продукції, то це засвідчує зростання залишків незавершеного виробництва. Якщо темпи зростання товарної продукції вищі від темпів реалізації продукції, то це ознака затоварювання (роботи на склад). *Наявність прострочених зобов'язань, уповільнення оборотності капіталу, хронічна збитковість - індикатори ймовірності банкрутства підприємства.* Знання ознак дає змогу швидко і доволі точно визначити характер процесів, що відбуваються, не виконуючи глибоких фундаментальних досліджень, які потребують додаткового часу і засобів.

Фундаментальний аналіз - це поглиблене комплексне дослідження суті явищ, що вивчаються, з використанням математичного апарату та іншого складного інструментарію.

Ситуаційний аналіз призначений для вирішення конкретних управлінських завдань в умовах ситуації, що змінилася (економічної, правової, політичної і т. д.). Для його проведення потрібні здійснення системного аналітичного дослідження, яке б дало змогу всебічно оцінити ситуацію і наслідки рішення, що приймається, уміння генерувати й аналізувати альтернативні варіанти рішень в умовах невизначеності.

Маржинальний аналіз - це метод оцінювання й обґрунтування ефективності управлінських рішень у бізнесі на основі вивчення причинно-наслідкового взаємозв'язку обсягу продажів, собівартості і прибутку та поділу витрат на постійні і змінні.

За його допомогою визначають критичні величини обсягу продажів, ціни, постійних і змінних витрат, у разі досягнення яких фінансовий результат буде дорівнювати нулю. Оптимальним рівень виробництва є в точці перетину кривих граничних витрат і граничного доходу.

За допомогою **економіко-математичного аналізу** вибирають найоптимальніший варіант вирішення економічного завдання, виявляють резерви підвищення ефективності виробництва за рахунок більш повного використання виробничого потенціалу підприємства.

За суб'єктами (користувачами) аналізу розрізняють **внутрішній (управлінський) і зовнішній аналіз**. Внутрішній аналіз проводять безпосередньо на підприємстві для потреб оперативного, короткострокового і довгострокового управління виробничою, комерційною і фінансовою діяльністю. Його результати є комерційною таємницею.

Зовнішній аналіз проводять на основі фінансової і статистичної звітності органи господарського управління, банки, фінансові органи, акціонери, інвестори.

За ступенем охоплення об'єктів аналіз поділяють на суцільний і вибірковий. Проводячи суцільний аналіз, висновки роблять після вивчення всіх без винятку об'єктів, а проводячи вибірковий, - за результатами обстеження тільки частини об'єктів, що дає змогу прискорити аналітичний процес і вироблення управлінських рішень за результатами аналізу.

За змістом програми аналіз може бути комплексним і тематичним.

Виконуючи комплексний аналіз, діяльність підприємства вивчають всебічно, а здійснюючи тематичний, - тільки окремі її сторони, що становлять у певний момент найбільший інтерес.

Наприклад, питання використання матеріальних ресурсів, виробничих потужностей підприємства, зниження собівартості продукції і т. ін.

Кожна з названих форм економічного аналізу своєрідна за змістом, організацією і методикою його проведення.

Одним з багатьох об'єктів економічного аналізу є його внутрішні господарські зв'язки між підрозділами підприємства.

1.7 Основні вимоги до організації економічного аналізу

Під організацією економічного аналізу розуміють систему заходів із забезпечення ефективності, організованості, плановірності, обдуманого упорядкування дослідження об'єкта, а також дотримання внутрішньої дисципліни.

Головне завдання організації економічного аналізу – пошук резервів підвищення ефективності господарювання в найкоротші строки при найкращому використанні наявних ресурсів.

Для раціонального проведення аналітичного дослідження слід дотримуватися низки умов щодо науково-методичного, організаційного, ресурсного, кадрового, інформаційного забезпечення тощо.

Основними вимогами до організації економічного аналізу є такі:

- плановість;
- науковість;
- економічність;
- динамічність і гнучкість форм аналізу;
- правильне розставлення виконавців аналізу;
- забезпеченість кваліфікованими кадрами;
- методичне та інформаційне забезпечення;
- організація робочого місця аналітика[9].

Для дотримання вимоги плановості необхідно скласти план і програму аналізу, які тісно пов'язані між собою.

План аналізу включає два блоки:

- 1) програмно-методичні питання щодо визначення мети, завдань, об'єкта, предмета, програми аналізу;
- 2) організаційний план: місце аналізу, виконавці, час і строки проведення, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення, контроль, користувачі тощо (рис. 1.11).

Науковість означає, що аналіз повинен базуватися на науковій основі, тобто включати питання порівняння між існуючою організацією аналізу діяльності з новими формами аналізу на основі нових інформаційних технологій, використовуючи не тільки вітчизняні науково-методичні розробки, а й загальновізані зарубіжні, наприклад *методики аналізу робочої сили Міжнародної організації праці, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку тощо.*

Економічність аналізу–вимога, що впливає з однойменного принципу економічності або ефективності. Здійснення аналітичного дослідження доцільне лише тоді, коли економічний ефект від цього буде значно більшим, ніж затрати. Економії витрат сприяє чітка організація роботи аналітиків, дотримання встановлених строків їх роботи, залучення до аналізу кваліфікованих досвідчених працівників, використання науково-обґрунтованих методів і методик, сучасних інформаційних технологій.

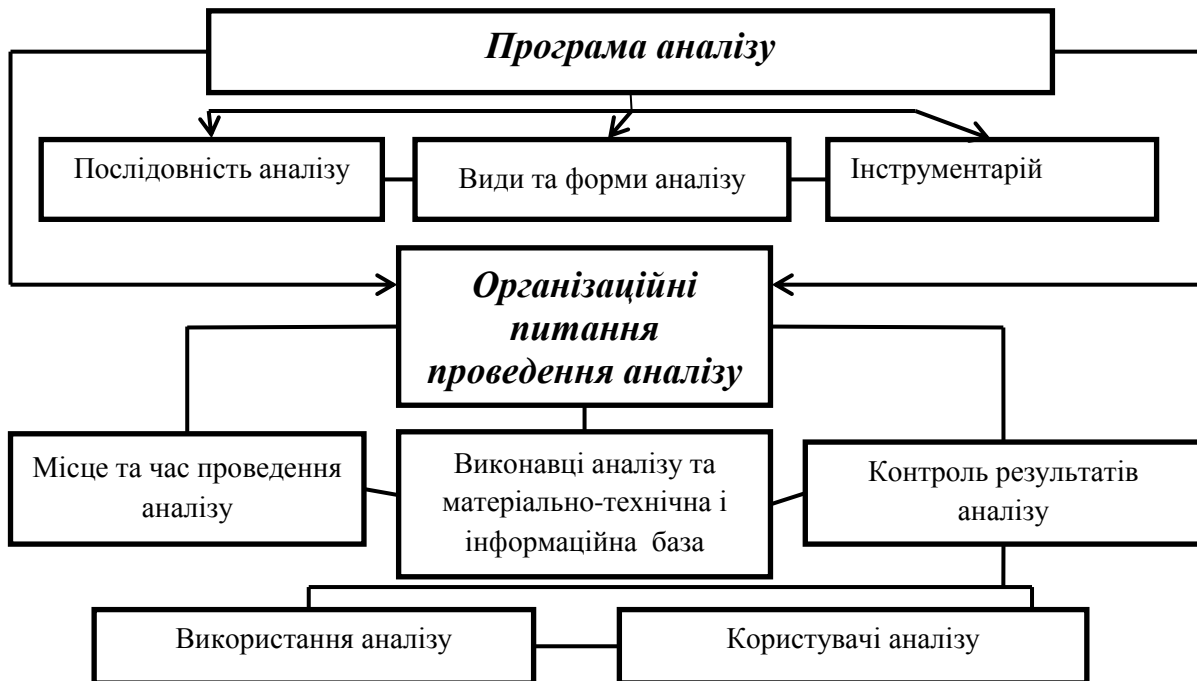

Рис. 1.11 - Основні питання організації аналітичного дослідження

Динамічність і гнучкість форм економічного аналізу полягає в передбаченні у програмі аналітичної роботи можливості оперативного внесення змін (у разі необхідності) щодо виду, методики, інформаційної бази аналізу. Причиною цих змін може бути зміна об'єктів аналізу, наприклад умов виробництва.

Правильне розставлення виконавців аналізу потребує визначення конкретних ділянок роботи, взаємозв'язок кожного виконавця з іншими аналітиками, підпорядкування їх у процесі роботи, що сприяє:

- уникненню дублювання функцій,
- уникненню непродуктивних витрат робочого часу,
- чіткому розумінню кожним аналітиком своїх обов'язків,
- полегшенню та скороченню строків її виконання[9].

Забезпеченість кваліфікованими кадрами означає залучення до аналітичної роботи професіоналів з відповідною освітою, досвідом практичної

економічної роботи. Сучасний аналітик повинен мати теоретичні знання і практичні навички з використання як простих, відомих, традиційних методів і способів аналізу (порівняння, групування, середні величини, графічний), так і більш складних – стохастичного, факторного, маржинального, функціонально-вартісного аналізу та ін [7].

Методичне та інформаційне забезпечення аналізу пов'язано з використанням науково-обґрунтованих, апробованих на практиці методичних рекомендацій, методик, вказівок з визначення, оцінювання і прогнозування найважливіших економічних показників.

Методики визначення одних і тих самих показників бувають різні. Тому важливо вибрати ту із них, яка найбільше відповідає меті і завданням аналізу, специфіці об'єкта дослідження та наявній інформаційній базі. (Наприклад, рівень безробіття в Україні, визначений за методикою Міністерства праці та соціальної політики України, майже вдвічі менший, ніж розрахований за методикою Міжнародної організації праці).

Інформаційне забезпечення аналізу полягає у необхідності надання виконавцям аналізу необхідних даних, які характеризують діяльність досліджуваного об'єкта в динаміці, інформацію по конкурентах, середні показники по підприємствах цього виду економічної діяльності, регіону тощо.

Організація робочого місця аналітика передбачає створення належних умов для його продуктивної праці із дотриманням ергономічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних, трудових, технічних, юридичних та інших, як правило, законодавчо встановлених норм. Вимогою сьогодення є також забезпечення працівників сучасними засобами обробки, оформлення та передачі інформації – комп'ютерами, калькуляторами, принтерами, факсами, телефонами тощо [9].

1.8 Економічний аналіз підрозділів підприємства

Економічний аналіз діяльності окремого підрозділу є частиною цілого та підпорядковується його принципам, здійснюється за загальними методами, способами, прийомами дослідження показників. Проте **економічний аналіз дільниці має особливості, що пов'язано з організаційними причинами:**

- відсутністю у системі показників цін на продукцію, яка має завершений цикл, або на продукцію, що навіть не має завершеного вигляду. Тому аналіз обсягів продукції дільниці у вартісному виразі має умовний характер, здійснюється за собівартістю товарної продукції. Визначаються обсяги як добуток кількості виробленої продукції на собівартість одиниці продукції. При порівнянні показників обсягу продукції у вартісному виразі за ряд періодів, необхідно мати на увазі, що на збільшення узагальнюючого показника

впливають як позитивні так і негативні причини, що зумовлює необхідність факторного аналізу, виявлення окремого впливу змін собівартості та кількості виробленої продукції;

- з зв'язку з цим центральним об'єктом для аналізу дільниці є собівартість одиниці продукції та її фактори впливу;

- до таких факторів відносяться:

1) рівень браку та відповідно до нього показники здачі продукції з першого пред'явлення;

2) поглиблення спеціалізації на дільниці, що сприяє підвищенню продуктивності праці та відображається у показнику збільшення покупних напівфабрикатів;

3) оптимізація структури персоналу дільниці;

4) рівень забезпеченості кваліфікованим персоналом, що можна розрахувати за показниками відносного відхилення зміни робітників методом вирівнювання початкових точок аналізу;

5) рівень та структура витрат за комплексними статтями: витрат на утримання та ремонт обладнання, управлінського персоналу дільниці та однорідних матеріальних витрат, при цьому рівень забезпеченості матеріальними витратами та їх корисне використання також визначається методом вирівнювання початкових точок аналізу;

6) рівень екстенсивного та інтенсивного завантаження обладнання, що відображається за допомогою показників фонду корисного робочого часу, який уявляє собою багатофакторну модель, аналіз за якою може здійснювались повним методом ланцюгових підстановок;

7) рівень використання робочого часу;

8) рівень використання персоналу з відповідними виплатами основної та додаткової заробітної плати.

Більшість факторів описуються за допомогою простіших та базових моделей, які використовуються в економічному аналізі. Тому на завершальному етапі внутрішнього аналізу дільниці необхідні узагальнення з метою виявлення найбільш впливових факторів, що важливо для розробки заходів по зменшенню собівартості продукції та поліпшенні її якості. Зменшення собівартості продукції в окремій дільниці дозволить збільшити фінансові результати в цілому по підприємству [8].

Рекомендована література до розділу I

1. Економічний аналіз [Текст] : навчальний посібник / Ред. М.Г. Чумаченко. - К. : КНЕУ, 2003. - 540 с.; Електронна версія – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/117/39/1/7/#53482>
2. Мочерний, С. В. Основи економічної теорії [Текст] : підручник / С.В. Мочерний, В.Г. Скотний. - Львів : Новий світ-2000, 2006. - 600 с
3. Системно-структурний підхід в економічному дослідженні [Електронний ресурс] // Економічний словник – Режим доступу до ресурсу: <http://school.home-task.com/sistemno-strukturnij-pidxid-v-ekonomichnomu-doslidzhenni/>.
4. Економічний аналіз: Навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.
5. Сафонов А.А Теория экономического анализа [Текст] : учеб. пособие для студ. экон. фак. вузов региона / А. А. Сафонов ; Владивостокский гос. ун-т экономики и сервиса. - Владивосток : Издательство ВГУЭС, 2000.
6. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Г. В. Савицька. - 2-ге вид., випр. і доп. - К. : Знання, 2005. - 662 с. - (Вища освіта ХХІ століття).
7. Іванова Л. Б. Аналітичний інструментарій діагностики боржника в умовах фінансового оздоровлення / Іванова Л. Б., Ющенко Н. Л., Іванов Л. П. // Економічні науки. Серія „Облік і фінанси”: зб. наукових праць / Луцьк. нац. техн. ун-т. – Луцьк : Луцьк. нац. техн. ун-т, 2016. – Вип. 13 (49). – Ч. 1. – С. 83-94.
8. Іванова Л.Б. Внутрішньогосподарський економічний аналіз: етапи та показники /Л.Б. Іванова, А.С. Литовченко // Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти : VI Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених (м. Чернігів, 15 грудня 2017 р.) : тези доповідей. – Чернігів : ЧНТУ, 2017
9. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу [Текст] : навч. посібник / Г. І. Купалова. - К. : Знання, 2008. - 639 с.[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:http://pidruchniki.com/1584072015160/ekonomika/teoriya_ekonomichnogo_analizu

Розділ II Задачі та методичні вказівки до їх виконання

2.1 Абсолютні і відносні величини

За допомогою абсолютних величин характеризуються розміри (рівні, обсяги), наприклад, обсяг виробництва продукції в натуральному вимірі або в вартісному виразі, сума витрат на виробництво продукції, сума прибутку і т.п.

В економічному аналізі абсолютні величини використовуються в якості бази для розрахунків середніх і відносних величин. Існують кілька видів відносних величин, які характеризують економічні процеси в статистиці і динаміці: коефіцієнти, темпи росту і приросту, відносні величини для характеристики структури; відносні величини інтенсивності.

При розв'язанні завдань необхідно вказати, які показники відносяться до абсолютних і відносних показників. Вказати відносні величини, які характеризують економічні процеси в статистиці і в динаміці.

Задача 1

1. Назвати абсолютні та відносні величини серед вихідних та розрахункових показників.

2. Назвати види відносних величин, за допомогою яких можна визначити в якому періоді більш ефективно працювало підприємство.

3. Визначити темп росту і приросту обсягів товарної продукції в натуральних і вартісних вимірювачах. Назвати можливі причини відмінностей у рівнях розрахованих показників.

4. Оцінити рівні середньої ціни і собівартості та прибутку однієї тони продукції. Назвати можливі причини змін цих показників.

Таблиця 1 – Динаміка обсягу товарної продукції виробництва

Показники	Фактично		Темп росту, %	Темп приросту, %
	За попередній рік (базовий)	За звітний рік		
1. Вироблено товарної продукції, тон (кількість продукції)	200	310		
2. Товарна продукція в оптових цінах підприємства (обсяг товарної продукції у вартісному виразі), тис. грн	400	420		
3. Повна собівартість виробленої товарної				

продукції (товарна продукція за собівартістю), тис грн	360	330		
Розрахувати: 1.Середня ціна однієї тони продукції, грн. 2.Собівартість однієї тони продукції, грн 3.Прибуток на одну тону, грн 4.Рентабельність, %				

Задача 2

Визначити темпи росту і приросту обсягу продукції в різних вимірниках. Пояснити причину різних рівнів показників темпів росту і приросту на основі розрахункових показників, наведених в таблиці 2.

Таблиця 2 – Динаміка обсягу товарної продукції підприємства

Показники	За базовий період	За звітний період	Темпи росту, %	Темпи приросту, %
1.Вироблено виробів, тис. шт.	100	102		
2.Товарна продукція в оптових цінах (обсяг товарної продукції у вартісному виразі), тис. грн.	20 010	20 190		
3.Повна собівартість товарної продукції(товарна продукція за собівартістю), тис. грн	17 900	18 010		
4.Обсяг продукції (трудомісткість), тис. нормо-год	240 000	240 000		
Розрахувати показники:				
1.Середня ціна одиниці виробу, грн				
2.Собівартість одиниці виробу, грн				
3.Питома трудомісткість виробу нормо-годин/виріб				
4.Продуктивність праці				

Задача 3

Оцінити коефіцієнт продукції вищої категорії якості по двом підприємствам, які виготовляють аналогічну продукцію.

Таблиця 3 – Випуск продукції в натуральних вимірювачах

Показники	Заводи	
	№1	№2
Вироблено продукції А, тис. тон, в тому числі вищої категорії якості	100 20	320 50
Вироблено продукції Б, тис. тон,	150	400

в тому числі вищої категорії якості	50	300
-------------------------------------	----	-----

Задача 4

Оцінити коефіцієнти використання сировини на підприємствах, що виробляють аналогічну продукцію. На якому підприємстві використовується більш прогресивна технологія?

Таблиця 4 – Аналіз використання сировини

Показники	Заводи	
	№1	№2
1. Загальні витрати суміші для виготовлення пряжі, тис. тон	470	1200
2. Чиста маса готової пряжі, тис. тон	200	1100
3. Коефіцієнт використання сировини (пункт 2/пункт3)		
4. Коефіцієнт відходів (1 – пункт3)		

Задача 5

Проаналізувати коефіцієнти плинності кадрів на підприємстві в звітному році в порівнянні з попереднім роком.

Таблиця 5 – Виписка з форми 1-ПВ, звіт по праці

Показники	За попередній рік	За звітний рік
1. Середньоспискова чисельність працюючих, людей	720	700
2. Звільнено за власним бажанням,	5	10
3. Звільнено в зв'язку з порушенням трудової дисципліни, людей	2	-
4. Коефіцієнт плинності кадрів (пункт2+пункт3)/пункт 1		

Задача 6

На основі розрахунків відносних величин інтенсивності проаналізувати на якому підприємстві найбільш ефективно використовуються трудові ресурси.

Таблиця 6 – Показники діяльності підприємства за звітний рік

Показники	Заводи		
	№1	№2	№3
1.Обсяг товарної продукції в оптових цінах, тис. грн	20100	160200	320100
2.Чисельність працюючих, людей	700	4000	7500
Виручка на одного працюючого в рік, тис. грн			

Задача 7

1) Розрахувавши відносні величини інтенсивності, оцінити на якому з підприємств найбільш ефективно використовується устаткування.

Таблиця 7 – Показники діяльності машинобудівних підприємств за звітний рік

Показники	Заводи		
	№1	№2	№3
1.Обсяг товарної продукції в оптових цінах, тис. грн.	1200	5100	40100
2.Вартість виробничого устаткування і машин, тис. грн.	1300	4900	35600
3.Фондовіддача, грн./грн (пункт1/пункт2)			

2) Використовуючи розрахунок відносних величин інтенсивності, необхідно проаналізувати ефективність використання сировини і матеріалів на підприємства, які виробляють ідентичну продукцію.

Таблиця 8 – Показники діяльності машинобудівних підприємств за звітний рік

Показники	Заводи		
	№1	№2	№3
1.Вироблено продукції, тис. шт.	200	20	1100
2.Витрати сировини і матеріалів, тис. грн.	2000	180	9000
3.Матеріаломісткість виробу, (пункт2/пункт1), грн/1виріб			

Задача 8

Охарактеризувати структуру основних виробничих фондів машинобудівного підприємства на початок року. Проаналізувати зміни в структурі основних виробничих фондів до кінця звітнього року.

Таблиця 9 – Наявність основних виробничих фондів за звітний рік, тис. грн.

Показники	Початок року	Питома вага елементів, %	Кінець року	Питома вага елементів, %
1. Будови, споруди	4300		4300	
2. Робоче обладнання	2100		2900	
3. Транспортні засоби	1050		1200	
4. Інші	300		300	
Всього		100%		100 %;

Задача 9

Дати характеристику структури обігових фондів підприємства на початок року. Оцінити зміни структури до кінця періоду, що досліджується.

Таблиця 10 – Наявність обігових фондів за 199... рік, тис. грн.

(Виписка з бухгалтерського балансу)

Показники	На початок року	Питома вага елементів, %	На кінець року	Питома вага елементів, %
1. Сировина і матеріали на складі	100		100	
2. Незавершене виробництво	200		250	
3. Готова продукція на складі	50		30	
4. Витрати майбутніх періодів				
Всього		100%		100%

2.2 Середні величини

Середні величини як характеристика кількісно однорідних економічних явищ мають важливе значення в дослідженні економічних процесів. Середня величини – узагальнююча характеристика розміру певного признака, віднесеного до одиниці сукупності.

В економічному аналізі діяльності підприємства найчастіше використовуються наступні варіанти середніх величин.

Середньоарифметична – використовується для визначення середньорічної вартості основних та обігових коштів у випадку виконання умов порівнянності, наприклад, коли бухгалтерська інформація про наявність фондів дається за рівні проміжки часу. В протилежному випадку – використовується середньозважена, де вагами є нерівні проміжки часу.

Середньозважена величина використовується у випадку невиконання умов порівнянності, наприклад, коли для характеристики ознаки використовується різні проміжки часу. В цьому випадку необхідно використовувати в якості вагів – періоди часу. Так, для визначення середньоспискової чисельності необхідно не тільки данні про наявність робітників на початок і кінець аналізованого періоду, прийняття і звільнення робітників, але і про те який час відпрацював кожен робітник на протязі розглянутого періоду. Середньоспискову чисельність в цьому випадку можна визначити:

$$\text{Ч}_{\text{СП}} = \frac{\text{ч}_i \times D_i}{D_i}, \quad (1)$$

де $\text{Ч}_{\text{СП}}$ – середньоспискова чисельність за певний період часу, чол.;
 ч_i – чисельність робітників, відпрацювавши аналізуемий період часу, чол.;
 D_i – розглядаємий період часу (місяць, квартал, рік).

Іншим прикладом необхідності використання середньозваженої величини є показники середнього тарифного розряду робітників і середнього тарифу робіт. Порушення умов порівнянності є в тому, що кожному з розряду відповідає, як правило, неоднакова кількість робітників.

Середньотарифний розряд визначається за формулою:

$$N = \frac{\text{ч}_i \times N_i}{\text{ч}}, \quad (2)$$

де N – середньотарифний розряд робітників;
 ч_i – чисельність робітників відповідного розряду, чол.;
 N_i – відповідний тарифний розряд;
 ч – загальна чисельність робітників, чол.

Таким чином «вагами» при визначенні середнього темпу росту того чи іншого показника або явища на протязі рівних проміжків часу, тобто у вигляді ряду динаміки.

Наприклад, в таблиці 11 приведений ряд динаміки рівня темпу росту обсягу виробленої продукції за чотири роки, при чому 1991 рік приймається за базовий, тобто рівень обсягу продукції приймаємо за 100%.

Таблиця 11 – Динамічний ряд обсягу продукції

Роки	20..1	20.. 2	20.. 3	20.. 4	20.. 5
Темпи росту обсягу продукції до попереднього року, %	100	110	110	110,1	112,5

Середній темп росту знаходиться за формулою:

$$t = \sqrt[n-1]{t_i \times t_{i+1} \times \dots \times t_{n-1}}, \quad (3)$$

де t – середньорічні темпи росту;
 t_i – темпи росту обсягу за $n-1$ період;
 $n-1$ – кількість періодів;
 n – кількість років;
 i – період, де $i = [1, n - 1]$.

Задача 10

Визначити середньо річну вартість основних виробничих фондів на одному з підприємств м. Чернігова. Дані приведені в таблиці 12.

Таблиця 12 – Рух основних фондів за 1995 рік

Дата бухгалтерської звітності	Вартість основних виробничих фондів, тис. грн.
На 1.01.95	61500
1.02.95	61480
1.03.95	61480
1.04.95	64167
1.05.95	64055
1.06.95	63759
1.07.95	63842
1.08.95	64520
1.09.95	64535
1.10.95	64714
1.11.95	65107
1.12.95	65109
1.01.96	60100

У визначенні середньорічної вартості є одна особливість, яку необхідно врахувати – на початок і на кінець періоду до розрахунків береться тільки $\frac{1}{2}$ сум основних фондів.

Задача 11

Визначити середньорічну вартість основних фондів на малому виробничому підприємстві.

Таблиця 13 – Наявність і рух основних фондів за 199...рік

Показники	За 1 півріччя	3 квартал	4 квартал
Середня вартість основних фондів, тис. грн.	3000	3200	3100

Задача 12

Визначити середньорічну вартість основних фондів за звітний рік, проаналізувати зміну наявності основних фондів.

Таблиця 14 – Виписка з бухгалтерського балансу (форма №1) за звітний рік Актив (1 розділ)

Показники	На початок року	На кінець року	Відхилення, тис. грн
Вартість основних фондів	73500	80100	

Задача 13

Визначити середньорічну вартість обігових фондів за звітній період
Таблиця 15 – Виписка з бухгалтерського балансу за звітній рік.

Актив (2 розділ), тис. грн.

Показники	На початок року	На кінець року	Відхилення
1. Запаси (сировина, матеріали, покупні напівфабрикати на складі)	500	510	
2. Незавершене виробництво	480	450	
3. Готова продукція на складі	200	200	
4. Витрати майбутніх періодів	10	5	
Всього облікових коштів			

Задача 14

Визначити середньоспискову чисельність робітників, якщо відомо, що на початок місяця працюючих 100 чоловік, на протязі місяця на роботу було прийнято 2 чоловіка, які працювали 5 днів. Звільнились 3 чоловіка, які відпрацювали 10 днів кожний. В даному місяці 30 днів.

Задача 15

Визначити середньоспискову чисельність на основі даних таблиці 16.

Таблиця 16 – Середньоспискова чисельність робітників

Показники	1квартал	2квартал	3квартал	4квартал
Середньоспискова чисельність працівників, чол	505	500	490	600

Задача 16

Розрахувати середньоспискову чисельність працівників виробничої ділянки за рік за наступними даними.

Таблиця 17 - Середньоспискова чисельність працівників

Показники	1півріччя	3квартал	жовтень	листопад	Грудень
Середньоспискова чисельність працюючих, чол	30	31	29	30	35

Задача 17

Визначити середній тарифний розряд робітників і проаналізувати його зміну на протязі звітного року.

Таблиця 18 – Характеристика кваліфікаційного складу робітників у звітному році

Розряд за тарифною сіткою	Кількість робітників	Планова трудомісткість, тис. людино-годин
1	-	-
2	285	300
3	2800	2350
4	1900	1050
5	600	700
6	400	400
Всього:		

Задача 18

Визначити середньотарифний розряд робітників і порівняти із середнім розрядом робіт, запланованим на підприємстві.

Таблиця 19 – Структура кваліфікаційного змісту робітників на «Чексилі» в 20...році

Розряд за тарифною сіткою	Кількість робітників	Планова трудомісткість, тис. чол.-годин
1	-	-
2	285	300
3	2800	2350
4	1900	1050
5	600	700
6	400	400
Всього :		

Задача 19

Проаналізувати середньорічні темпи росту обсягу товарної продукції і заробітної плати за даними рядами динаміки.

Таблиця 20 – Динаміка обсягу товарної продукції і фонду заробітної плати промислово – виробничого персоналу підприємства

Показники	2..2	2..3	2..4	2..5
Обсяг товарної продукції, тис. грн.	20	30	35	40
Темпи росту обсягу товарної продукції до попереднього року, %	100			
Фонд заробітної плати, тис. грн.	5	6	10	12
Темп росту фонду заробітної плати до попереднього року, %	100			

Задача 20

Використовуючи балансовий метод, проаналізувати зміну обсягу реалізованої продукції, прибутку від реалізації і фактори, які впливають на фінансові результати від реалізації.

Таблиця 21 – Вихідні дані

Показники	Початок року	Кінець року
1 Базовий період		
1. Залишки продукції на складах, тис. грн		
за собівартістю	3	2
в оптових цінах	6	5
2. Товарний випуск за звітній період, тис. грн		
за собівартістю	250	
в оптових цінах	270	
2 Звітній період		
1. Залишки продукції на складах		
за собівартістю	2	40
в оптових цінах	5	50
2. Товарний випуск		
за собівартістю	400	
в оптових цінах	440	

Методичні вказівки до виконання завдання.

1. Для виконання завдання необхідно розрахувати прибуток за базовий та звітний періоди, використовуючи формули балансу товарної продукції в оптових цінах та по собівартості:

$$Z_H^n + V_{\text{тп}} = V_{\text{рп}} + Z_K^n, \text{ - в оптових цінах}$$

де Z_H – запаси товарної продукції на початок періоду в оптових цінах;

$V_{\text{тп}}$ – обсяг продукції, що випущена;

$V_{\text{рп}}$ – реалізація за період (товарооборот);

Z_K – запаси товарної продукції на кінець періоду в оптових цінах.

Скориставшись цією формулою, можна знайти обсяг реалізованої продукції:

$$V_{pn} = Z_H^u + Z_H^s - Z_K^u \text{ - в оптових цінах.}$$

Повна собівартість реалізованої продукції V_{pn} (операційні витрати) визначається таким же чином, але в оцінці по собівартості:

$$V_{pn} = Z_H^s + C_{mn} - Z_K^s \text{ - по собівартості,}$$

Z_H^s , Z_K^s - запаси товарної продукції на початок та на кінець періоду по собівартості;

C_{mn} - повна собівартість продукції, що випущена;

Прибуток від реалізації продукції (Пр) можна визначити двома способами, таким чином виконавши перевірку балансууючого показника:

$$Pr = V_{pn} - B_{pn};$$

$$\text{або } Pr = (Z_H^u - Z_H^s) + (V_{mn} - C_{mn}) + (Z_K^u - Z_K^s).$$

2. Для визначення ефективності роботи підприємства в цілому, необхідно розрахувати відповідні показники у базовому та звітному періодах.

3. Необхідно звернути увагу на збільшення рівня залишків запасів товарної продукції у звітному періоді, назвати можливі причини таких змін.

2.3 Прийом елімінування (прийом вирівнювання початкових точок аналізу)

Прийом вирівнювання початкових точок аналізу, є складовою прийому елімінування та складовою методу відхилень, що використовуються в економічному аналізі змінних витрат: прямих матеріальних витрат (сировини, матеріалів, напівфабрикатів) чисельності та заробітної плати саме робітників, яку можна віднести до змінних витрат, витрат на збут та інших.

Для прийому вирівнювання початкових точок аналізу використовується наступна формула: $E(\Pi) = V_{зм}^{звіт} - V_{зм}^{база} \times Tr^v$,

$E(\Pi)$ – економія або перевитрати змінних витрат,

$V_{зм}^{база}$, $V_{зм}^{звіт}$ – змінні витрати у базовому та звітному періодах.

Tr^v – темп роста обсягу продукції в порівняльному вигляді (або у кількісному вимірі) у звітному періоді в порівнянні зі звітним періодом.

Задача 21

Використовуючи засіб перерахунку вирівнювання початкових точок аналізу, визначити економію (перевитрати) по фонду оплати праці, якщо відомо:

- за планом фонд оплати праці 12 тис. грн;
- за звітом за той же період 11 тис. грн;

- обсяг товарної продукції на 10,3%.

Задача 22

Проаналізувати рівень ефективності господарської діяльності малого підприємства.

Визначити ефективність ресурсів, які використовуються, економію (перевитрати) в звітному періоді в порівнянні з базовим періодом.

Таблиця 21 – Вихідні дані

Показники	Попередній рік	Звітний рік
1. Обсяг товарного випуску тис. грн	10	12
2. Повні витрати на випуск і реалізацію продукції в тому числі:	7.5	9
сировина і матеріали	6	6.5

Задача 23

1) Визначити економію (перевитрати) змінних виробничих витрат в звітному періоді в порівнянні з базовим на основі даних наведених в таблиці 22.

Таблиця 22 – Основні показники діяльності

Показники	Базовий період	Звітний період
1. Обсяг продукції, тис. тон	100	110
2. Собівартість одиниці виробу, грн./тону	10	9
3. Повні витрати, тис. грн		
у т.ч. 70 % змінних виробничих витрат, тис. грн.		

2) Проаналізуйте вплив факторів на відхилення витрат в звітному періоді в порівнянні з базовим.

2.4 Основні методи факторного аналізу

Для виконання наступних завдань необхідно використовувати основні прийоми та методи факторного аналізу зокрема індексний метод, метод ланцюгових підстановок, метод абсолютних різниць, інтегральний метод. Ці методи дозволяють визначити вплив факторів (причин) на показник, який досліджується. Так, наприклад, індексний метод використовується для найпростіших економічних моделей, якими описуються економічні явища. До таких моделей можна віднести наступні залежності обсягу товарної продукції та виробничих факторів:

$$V_{\text{т.п.}} = \underline{C}_{\text{осн.}} \times f, (4)$$

$$V_{\text{т.п.}} = \underline{C}_{\text{об.}} \times n, (5)$$

$$V_{\text{т.п.}} = Ч \times В, (6)$$

$$V_{\text{т.п.}} = N \times Ц, (7)$$

де $V_{\text{т.п.}}$ – обсяг товарної продукції, грн.;

$C_{\text{осн}}$ – середньорічна вартість основних фондів, грн /грн;

f – фондвіддача основних фондів, грн/ грн;

$C_{\text{об}}$ – середньорічні залишки обігових засобів, грн;

n – кількість обігів;

$Ч$ – середньоспискова чисельність, чол.;

$В$ – виробіток одного працюючого, грн/ чол.;

N – кількість вироблено продукції ;

$Ц$ – ціна одиниці виробу, грн.

Показники підгрупи:

а) відносять до кількісних факторів;

б) відносять до якісних показників.

Така класифікація факторів важлива для індексного методу, дотримання його основних правил.

Якщо Z - результативний фактор (який досліджується), X - кількісний фактор, V - якісний фактор, то величина впливу буде визначатися:

$$\Delta Z^X = (X^{3В} - X^{БАЗ}) * Y^{БАЗ} (8)$$

$$\Delta Z^Y = (Y^{3В} - Y^{БАЗ}) * X^{3В} (9)$$

де ΔZ^X – зміна показника у звітному періоді в порівнянні з базовим (наприклад, з попереднім роком) внаслідок зміни X ;

ΔZ^Y – зміна показника у звітному періоді в порівнянні з базовим (наприклад, з попереднім роком) внаслідок зміни V ;

$(X^{3В} X^{БАЗ})$ – зміна кількісного фактору за аналогічний період;

$Y^{3В} - Y^{БАЗ}$ – зміна якісного фактору за аналогічний період.

При використанні інтегрального методу:

$$\Delta Z^X = (X^{3В} - X^{БАЗ}) * Y^{БАЗ} + (\Delta X * \Delta Y) / 2 (10)$$

$$\Delta Z^Y = (Y^{3В} - Y^{БАЗ}) * X^{БАЗ} + (\Delta X * \Delta Y) / 2 (11)$$

Метод ланцюгових підстановок використовується для моделей з великою кількістю факторів:

$$Z^{3В} = a^{3В} * B^{3В} * C^{3В}, Z^{БАЗ} = a^{БАЗ} * B^{БАЗ} * C^{БАЗ} (12)$$

при цьому

$$\Delta Z^a = a^{3В} * B^{БАЗ} * C^{БАЗ} - Z^{БАЗ}$$

$$\Delta Z^B = a^{3В} * B^{3В} * C^{БАЗ} - a^{3В} * B^{БАЗ} * C^{БАЗ}$$

$$\Delta Z^C = a^{3В} * B^{3В} * C^{3В} - a^{3В} * B^{3В} * C^{БАЗ},$$

де ΔZ^a , ΔZ^B , ΔZ^C - зміна показника в результаті змін факторів відповідно a , B , C .

Задача 24

Використовуючи індексний метод, визначити величину факторів, які формують зміну величини обсягу продукції.

Таблиця 23 – Вихідні дані

Показники	Базовий період	Звітний період
1. Обсяг товарного випуску в порівняльних цінах, тис. грн	100	110
2. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	150	140
3. Фондовіддача, грн./грн.		

Задача 25

Використовуючи прийоми елімінування, визначити вплив середньої заробітної платні робітника-відрядника і чисельності робітників, працюючих на умовах відрядної оплати праці, на зміни фонду оплати праці в звітному році в порівнянні з попереднім роком.

Таблиця 24 - Основні показники

Показники	Попередній рік	Звітний рік
1. Фонд оплати праці робітників - відрядників, грн.		
2. Чисельність робітників-відрядників, чол.	100	90
3. Середня заробітна плата за місяць, грн.	2400	2800

Задача 26

Визначити вплив фондовіддачі, фондоозброєності, чисельності на зміну обсягу товарного випуску в звітному році в порівнянні з попереднім роком, використовуючи метод ланцюгових підстановок.

Таблиця 25 - Вихідні дані

Показники	Базовий період	Звітний період
1. Обсяг товарної продукції в порівнянних цінах, тис. грн.	540	600
2. Основні виробничі фонди, тис. грн.	600	600
3. Середньоспирова чисельність промислово-виробничого персоналу, чол.	300	400

2.5 Умови порівняння та приведення показників у порівняльний вид

Задача 27

1) Назвати показники, які знаходяться в порівнянному вигляді в таблиці 26.

Використовуючи інформацію таблиці 26, відповісти на запитання: які показники і яким чином можливо привести до порівнянного вигляду.

Результати розрахунків оформити в таблицю, макет якої необхідно розробити самостійно.

2) Назвати заходи порівняння показників, які знаходяться в не порівнянному вигляді

3) При допомозі цих заходів дати оцінку діяльності підприємства у звітному році в порівнянні з попереднім роком на основі показників 1, 2, 3* таблиці 26. Результати оформити в таблицю, складену самостійно. Зробити висновки. *(При розв'язанні задачі використовувати не менш трьох заходів порівняння)*

*Можливе додаткове залучення інших показників.

Вихідні дані до 4 варіантів знаходяться у таблиці 26.

Таблиця 26 - Основні показники діяльності

Показники	Варіанти							
	1		2		3		4	
	База	Звіт	База	Звіт	База	Звіт	База	Звіт
1.Обсяг товарної продукції в оптових цінах, тис. грн.	10,0	165	11,0	150	22,0	310	9,5	120
2.Повні затрати товарного випуску, тис. грн.	8,0	130	8,2	130	18,0	280	8,0	110
3.Прибуток від товарного випуску, тис. грн.								
4.Товарна продукція вид А, тис. шт. вид В, тис. шт	2,0 4	2,5 2,8	2,0 4,0	2,0 3	3,9 8,0	3,8 8,1	1,9 4,0	1,9 3,8
5. Ціна на перше січня звітнього року за одиницю продукції. грн вид А вид В	3,0 2,0		3 2		25 45		3,0 2,0	
6. Основні виробничі фонди, тис. грн.	5,0	90	4,8	90	10	90	5,0	90
7. Обігові фонди. тис. грн.	4,4	50	4,4	50	9,5	80	4,0	40
8. Коефіцієнт переоцінки основних засобів, встановлений на 1.01 звітнього року (середній рівень)	-	15	-	15	-	8,5	-	15
9. Коефіцієнт переоцінки (середній рівень) ТМЦ, встановлений на 1.01 звітнього року	-	10	-	12	-	6	-	10

(Варіант II, приклад)

Таблиця –26. 1

Вихідні дані

Показники	База	Звіт	Індекс зміни показника
Обсяг товарної продукції в оптових цінах, тис. грн.	11	150	13,6
			15,9
Повні затрати товарного випуску, тис. грн.	8,2	130	
Прибуток від товарного випуску, тис. грн.	2,8	20	
Товарна продукція			
Вид А, шт.	2	2	
Вид Б, шт.	4	3	
Ціна на 1 січня звітного року за од продукції, грн.			
Вид А	-		
	3		
Вид Б	-		
	2		
Основні виробничі фонди, тис грн.	4,8	90	
Обігові фонди, тис грн.	4,4	50	
Коеф. Переоцінки ОЗ на 1.01 звіт року	-	15	
Коеф. Переоцінки ТМЦ на 1.01 зв року	-	12	

Методичні вказівки до виконання завдання**1 крок.**

Загальний огляд показників діяльності підприємства у звітному періоді в порівнянні з попереднім базовим періодом.

Діяльність підприємства відбувається у період інфляційного спаду економіки.

Бачимо, що обсяг та повні витрати на випуск та реалізацію продукції суттєво зросли - відповідно в 13,6 та 15,9 разів. Тобто за два періоди показники знаходяться у не порівняльному вигляді.

Основні та оборотні засоби також опинилися в непорівняльному вигляді, тому в економіці держави запроваджено індексація основних та оборотних фондів, величина індексів відображено у таблиці 1.

Крім того, у вихідних даних підприємства наведено інформацію щодо порівняльних цін на продукцію на рівні фактичних цін, які спостерігалися на 31 грудня базового або 1 січня звітного періодів.

Оцінку діяльності підприємства, визначення рівня його ефективності можна визначити за двома методиками:

- аналізуючи абсолютні показники у непорівняльному вигляді за допомогою відносних показників,

- аналізуючи абсолютні показники, після того як вони приведені у порівняльний вигляд та розрахувати необхідні показники ефективності використання ресурсів.

2 крок.

Проаналізуємо ефективність діяльності підприємства на основі економічних показників у непорівняльному вигляді.

Для цього:

- визначимо індекси цих показників,
- порівняємо їх,
- результати зведемо у таблицю 26.2.

Таблиця –26.2

Показники діяльності підприємства у непорівняльних цінах.

Показники	База	Звіт	Індекс змін
Обсяг товарної продукції в оптових цінах, тис. грн., V	11	150	(Tv) 13,64
Повні затрати товарного випуску, тис. грн., B	8,2	130	(Tв) 15,9
Прибуток від товарного випуску, тис. грн., П	2,8	20	(Тп) 7,14
Основні виробничі фонди, тис. грн., C _{осн}	4,8	90	(Тс _{осн}) 8,75
Обігові фонди, тис. грн., C _{об}	4,4	50	(Тс _{об}) 11,36
Рентабельність продукції, %, R	25,45	13,33	52,38

Порівняємо темпи росту обсягу товарної продукції та повних витрат. З таблиці 2 бачимо, що темп росту обсягу товарної продукції менше, ніж темп росту повних затрат - $T_v < T_b$, тобто витрати збільшуються швидше ніж обсяги продукції.

В зв'язку з тим, що з показниками обсягу та витрат пов'язана величина прибутку, темп росту прибутку менше, ніж темп росту доходу.

З цього можна зробити висновок, що підприємство працювало менш ефективно у звітному році. Це також підтверджує показник рентабельності продукції, величина якого зменшилась у 2 рази або на 50 %.

Проаналізуємо, як використовувались ресурси підприємства.

Порівняємо темп росту обсягу товарної продукції (13,6364) та темп росту основних засобів (18,75), у даному випадку спостерігається більш швидке збільшення основних засобів, ніж обсягу товарної продукції - $T_v < T_{с_{осн}}$. З цього можна зробити висновок, що рівень ефективності основних фондів погіршується.

При порівнянні темпів росту обсягу продукції та оборотних активів на основі розрахунків, наведених у таблиці видно, що: $T_v > T_{с_{об}}$, можна припустити, що оборотність оборотних засобів, що розрахована на основі показників у непорівняльному вигляді, збільшилася.

Проте, в цілому підприємство працювало менш ефективно у звітному році в порівнянні з попереднім, про що свідчить зниження узагальнюючого показника ефективності діяльності – рентабельності продукції.

3 крок. Використаємо 2 методичний підхід до визначення оцінки ефективної діяльності підприємства.

Для того, щоб зробити більш точні та правильні висновки обрахуємо показники у порівняльних цінах, та зведемо ці розрахунки у таблицю 26.3.

Таблиця - 26.3

Показники діяльності підприємства у порівняльних цінах

Показники	База	Звіт	Темп росту,%
Обсяг товарної продукції в порівняльних цінах, тис. грн.	$2 \times 3 + 4 \times 2 = 14$	$2 \times 3 + 3 \times 2 = 12$	85,71
Товарна продукція			
вид А, шт.	2	2	100
вид Б, шт.	4	3	75,0
Ціна на 1 січня звітного року за одиницю продукції, грн.			
Вид А		3	
Вид Б		2	
Основні виробничі фонди, тис грн.	4,8	$90:15=6$	125,0
Обігові фонди, тис. грн.	4,4	$50:12=4,17$	94,7
Коефіцієнт переоцінки ОЗ на 1.01 звіт року	-	15	
Коефіцієнт переоцінки ТМЦ на 1.01 зв року	-	12	
Фондовіддача, грн./грн.	2,92	2,0	68,57
Коефіцієнт оборотності	3,18	2,88	90,51
Тривалість одного обороту у днях	114,71	126,74	110,48

З даної таблиці бачимо, що обсяг товарної продукції у порівняльних цінах зменшився приблизно на 14%. Кількість оборотних активів зменшилась на 6, 5%.

Проте кількість основних засобів у звітному році значно збільшилась - на 25 %, причиною цього може бути рішення підприємства розширити свою діяльність, поширити асортимент продукції за рахунок змін у технології виробництва. Можливо освоєння нової продукції, зміни в структурі випуску пояснюють тимчасові складнощі у діяльності підприємства, про що свідчить зниження обсягу у порівняльних цінах.

При цьому фондовіддача знизилась на 32%, тобто основні засоби використовуються у звітному році менш ефективно у порівнянні з базовим роком, що іноді спостерігається в умовах розширення діяльності за рахунок екстенсивних факторів. Кількість оборотів зменшилась на 9,5%, відповідно тривалість одного обороту збільшилась на 10,5%, що є негативною тенденцією для діяльності у звітному році в порівнянні з базовим попереднім періодом. (У не порівняльному вигляді цей показник поліпшився, що наведено вище. Викривлення цього показника відбулося за рахунок впливу цін).

Таблиця –26.4

Порівняльна таблиця отриманих результатів за двома методами оцінки діяльності підприємства у звітному році в порівнянні з попереднім

Показники	У непорівняльному вигляді	У порівняльному вигляді
Обсяг продукції, тис. грн.	Збільшився	Зменшився
Основні засоби	Збільшилися	Збільшилися
Показник ефективного використання основних засобів	Зменшився (погіршився)	Зменшився (погіршився)
Оборотні засоби, тис. грн.	Збільшилися	Збільшилися
Показник ефективного використання оборотних засобів	Збільшився	Зменшився (погіршився)
Рентабельність продукції, %	Зменшився (погіршився)	-

Отже, за допомогою аналізу у порівняльних та непорівняльних показниках можна зробити висновок, що у звітному році, порівняно з попереднім підприємство працювало менш ефективно.

Задача 28

На основі даних, які представлені в таблиці 26 визначити вплив на зміну обсягу продукції взаємозв'язаних факторів:

- 1) Кількості оборотів та середньорічних залишків обігових фондів.
- 2) Фондовіддачі та середньорічної вартості основних фондів.

Розрахунки виконати: до першого пункту інтегральним методом, до другого - індексним

Задача 30

На основі інформації в таблиці 28 проаналізувати рівень інтенсифікації виробництва за допомогою резервів: динаміки якісних показників використання ресурсів; частки впливу інтенсивності та екстенсивності на приріст обсягу продукції

Для аналізу впливу інтенсивності та екстенсивності у використанні ресурсів на приріст обсягу продукції заповнити таблицю 29.

Таблиця 28 – Основні показники діяльності

ПОКАЗНИКИ	ВАРІАНТИ							
	1		2		3		4	
	База	Звіт	База	Звіт	База	Звіт	База	Звіт
1.Товарна продукція, тис. грн.	2456	2671	3356	4567	6109	7682	5543	6780
2.Середньоспискова чисельність, чол.	453	388	564	556	253	268	220	246
3.Матеріальні затрати, тис. грн.	1685	1834	2453	4675	6105	5366	5760	5369
4.Основні виробничі фонди, тис.грн.	2143	784	2564	2356	6208	6698	5478	6118
5.Обігові засоби в ТМЦ, тис.грн.	1246	1373	2435	2564	1139	866,3	946,8	736,5
	Якісні показники використання ресурсів							
	(визначити самостійно)							
6. Продуктивність праці, грн./ чол.								
7.Фондовіддача, грн.								
8.Матеріаловіддача, грн.								
9.Кількість обігів обігових коштів								

Таблиця 29 - Показники інтенсивності та екстенсивності

	Вплив на приріст обсягу продукції	
	екстенсивного фактору	інтенсивного фактору
Трудові ресурси		
Матеріальні ресурси		
Основні фонди		
Обігові фонди		

Рекомендована література до розділу II

1. Андреева Г. І. Економічний аналіз [Текст] : навч.-метод. посібник / Г.І. Андреева. - К. : Знання, 2008. - 263 с.
2. Бернстайн Л.А. Анализ финансовой отчетности. Теория, практика и интерпретация: Пер. с англ. - М., 1996. – 340 с.
3. Басовский Л. Е. Теория экономического анализа [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по экон. и управлен. спец. / Л. Е. Басовский. - М. : ИНФРА-М, 2003. - 221 с.
4. Болюх М. А. Аналіз фінансово-господарської діяльності бюджетних установ[Текст] : навч. посібник / М. А. Болюх, А. П. Заросило ; Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2008. - 342 с.
5. Гадзевич О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств : [навчальний посібник] / О. І. Гадзевич. – К. : Кондор, 2004. – 180 с. – ISBN 966-8251-47-4
6. Гавриленко В. А. Экономический анализ производственно-хозяйственной и финансовой деятельности промышленных предприятий [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов / В. А. Гавриленко ; Донецкий национальный технический ун-т. - Севастополь ; Донецк : Вебер, 2003.
7. Гинзбург А. И. Экономический анализ. Предмет и методы. Моделирование ситуаций. Оценка управленческих решений [Текст] / А. И. Гинзбург. - СПб. : Питер ; М. ; СПб. ; Нижний Новгород : [б.и.], 2003. - 471 с.
8. Городянська Л. В. Відтворювані економічні ресурси: теорія та методологія обліку і аналізу [Текст] : монографія / Л. В. Городянська ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2013. - 259 с.
9. Гринів Б. В. Економічний аналіз торговельної діяльності [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Б. В. Гринів. - 2-ге вид., переробл. та допов. - К. : Центр учбової літератури, 2012. - 392 с.
10. Економічний аналіз: Навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатов та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.
11. Економічний аналіз: базовий курс для податкового аналітика : Навч. посібник для слухачів проф. прог. підвищення кваліфікації/ Міндоходів України; Упоряд. І. С. Санжаревська, С. М. Шаповал. — К.: ДП «СВЦ Міндоходів України», 2013. — с. 800.
12. Жолонский Е. Финансово-экономический анализ бизнеса промышленных компаний [Текст] / Е. Жолонский. - Х. : Фактор, 2007. - 320 с.

13. Жукова О. А. Організація і методика економічного аналізу [Текст] : навч. посіб. / О. А. Жукова, Л. М. Киш ; Вінниц. фін.-екон. ун-т. - Вінниця : Вінницька газета, 2012. - 301 с.

14. Іванова Л.Б. Аспекти нормативного та методичного забезпечення обліку і аналізу реструктуризації боргів в умовах антикризового управління суб'єкта-боржника [Економічний аналіз : зб. наук. праць] / Л.Б. Іванова. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2013. – вип.. 12 С. 160-167

15. Іванова Л.Б. Концепция сохранения имущества должника и оценка дебиторской задолженности в «заинтересованных» сделках в Украине; "Вестник ГГТУ имени П.О. Сухого", / Л.Б. Іванова - Гомель - 2013. № 2 (53), С. 109-119 http://www.gstu.by/sites/default/files/issues/vestnik/Vestnik_GGTU_im_P_O_Suhogo__2013_2.pdf

16. IVANOVA Liudmyla Anti-crisis management of small business enterprises under the conditions of the legislation changes in ukraine / Liudmyla IVANOVA, Tatiana HOHOL; SUSTAINABLE DEVELOPMENT. Bulgaria - 2013. - vol. 8. - P. 18- 22

17. Іванова Л.Б. Дослідження бухгалтерського обліку в умовах антикризових заходів боржника на основі інституціонального аналізу //Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. / Л. Б. Іванова – Чернігів: ЧДТУ, 2013. - №3 (57) С. 40-47.

18. Іванова Л.Б. Методичні засади економічного аналізу в антикризовому управлінні суб'єктів реального сектору економіки //Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». Збірник./Л.Б. Іванова – Чернігів: ЦНТЕІ, 2010. - № 44.С.20-32

19. Іванова Л.Б. Оцінка ліквідності суб'єкта реального сектору економіки у процедурі банкрутства // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник. / Л.Б. Іванова – Чернігів: ЧДТУ, 2011. - №2 (52) С. 40-47

20. Іванова Л.Б. Облік нереєстрової заборгованості в антикризовому управлінні суб'єкта-боржника у реальному секторі економіки //Бухгалтерський облік і аудит : Науковий журнал / Л.Б. Іванова – Київ: ДП Пресса, 2014. - № 6 С. 12 – 23

21. Іванова Л.Б. Бухгалтерський облік витрат в умовах антикризових заходів боржника // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Збірник: / Л.Б. Іванова – Чернігів: ЧДТУ, 2013. - №2 (66) С.394 -401

22. Іванова Л. Б. Аналітичний інструментарій діагностики боржника в умовах фінансового оздоровлення / Іванова Л. Б., Ющенко Н. Л., Іванов Л. П. // Економічні науки. Серія „Облік і фінанси”: зб. наукових праць / Луцьк. нац. техн. ун-т. – Луцьк : Луцьк. нац. техн. ун-т, 2016. – Вип. 13 (49). – Ч. 1. – С. 83-94.

23. Іванова Л.Б. Теоретичні аспекти бухгалтерського обліку трансакційних витрат в умовах антикризових заходів/ Л.Б Іванова // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. - Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. - № 1 (5) С. 255 -275 (1,6 д.а.)

24. Іванова Л.Б. Принципові положення управління боржником в інституціональному середовищі неспроможності / Л.Б Іванова // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. - Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. - № 2 (6) С. 395 - 411 (1,5 д.а.)

25. Іванова Л.Б. Аналіз проблем нереального банкрутства в Україні – законодавчий аспект / Л.Б Іванова //Науковий Вісник Полісся Чернігівського національного технологічного університету, 2016. № 2 (6), С. 152-158 (0,5)

26. Ivanova, L. V. Analysis of international and national experience in deliberate bankruptcy / L. V. Ivanova // Науковий вісник Полісся. 2017. № 1 (9), ч. 1. С.147-152. (0,67)

27. Іванова Л. Б. Методичні підходи до аналізу фінансової звітності підприємств торгівлі /Л. Б. Іванова, Н.В. Река // Економічні науки. Серія „Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки ”: міжн. зб. наукових праць / Луцьк. нац. техн. ун-т. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017.– Вип. 2 (14). – Ч. 2. – С. 149-153.(ОБЛІК, ЕКОНОМІКА, МЕНЕДЖМЕНТ: наукові нотатки / Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 2 (14) частина 2/ відпов. ред. І.Б. Садовська. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. – 224с.)

28. Ivanova, L. V. Tax policy as a regulation instrument of renewal of the debt's solvency / L. V. Ivanova, V. G. Margasova, Y. M. Peretiatko // Науковий вісник Полісся. – 2017. - № 3 (11). Ч. 2. – С. 143-147.

29. Іванова Л. Б. Бухгалтерський облік продажу основних засобів в різних умовах господарювання / Ю.М. Перетятко, Л.Б. Іванова // Науковий вісник Полісся. – 2017. - № 4 (12). Ч. - С...

30. Іванова Л. Б. Критерії припинення визнання дебіторської заборгованості боржника / Л. Б. Іванова // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2017. – № 3 (11). – С.198-206 0,77 д.а.

31. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу [Текст] : навч. посіб. / В. М. Івахненко. - К. : Знання-Прес, 2000. - 208 с. - (Вища освіта ХХІ століття).

32. Інвестиційний аналіз: Підручник. — 2-ге вид., перероб. та доп. / А. А. Пересада, Т. В. Майорова, С. В. Онікієнко та ін.; Кер. авт. кол. і наук. ред. А. А. Пересада. — К.: КНЕУ, 2008.— 544 с.

33. Калина А.В. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро-и макроуровни) [Текст] : учеб.-метод. пособие / А. В. Калина [и др.] ; Межрегиональная академия управления персоналом. - 3-е изд., перераб. и доп. - К. : МАУП, 2004. - 416 с.

34. Кан Майкл Н. Технический анализ. Просто и ясно [Текст] : [пер. с англ.] / М. Н. Кан ; рд. пер. КуА. А. Куликов. - 2-е изд. - СПб. [и др.] : Питер, 2008. - 314 с.
35. Каплан Роберт С. Функционально-стоимостной анализ. Практическое применение [Текст] / Р. С. Каплан, Р. Купер ; пер. с англ. С. В. Каденко. - М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2008. - 344 с.
36. Кармазін В. А. Економічний аналіз [Текст] : практикум / В. А. Кармазін, О. М. Савицька. - К. : Знання, 2007. - 255 с.
37. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз [Текст] : підручник / Г. І. Кіндрацька [и др.]. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К. : Знання, 2008. - 487 с.
38. Клочан В. П. Організація і методика економічного аналізу [Текст] : навч. посіб. / В. П. Клочан, О. М. Вишневська, Н. І. Костаневич ; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. - Миколаїв : [Вид. центр Миколаїв. держ. аграр. ун-ту], 2010. - 194 с.
39. Ковальчук, Т. М. Теорія економічного аналізу [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. М. Ковальчук ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. - Чернівці : Рута, 2011. - 543 с.
40. Косова Т.Д. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / Кол. авт [за заг. ред. Т.Д. Косової, І.В. Сіменко]. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 440 с
41. Крук О. М. Економічний аналіз [Текст] : навч. посіб. для самост. вивч. дисципліни студ. спец. 7.050104, 7.050106 усіх форм навчання / О. М. Крук, О. В. Бабенко ; Донбас. держ. машинобуд. акад. (ДДМА). - Краматорськ : ДДМА, 2012. - 167 с.
42. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу [Текст] : навч. посібник / Г. І. Купалова. - К. : Знання, 2008. - 639 с.
43. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз: історія та тенденції розвитку [Текст] / І. Д. Лазаришина. - Рівне : УДУВГП, 2002. - 182 с.
44. Маркарьян Э. А. Экономический анализ хозяйственной деятельности [Текст] : учеб. пособие для студ., обучающихся по спец. "Финансы и кредит", "Бухгалтерский учет, анализ и аудит", "Налоги и налогообложение" / Э. А. Маркарьян [и др.]. - М. : КНОРУС, 2008. - 550 с.
45. Маренков Н. Л. Экономический анализ [Текст] : учебник для студ. экон. вузов / Н. Л. Маренков, Т. Н. Веселова. - Ростов н/Д : Феникс, 2004. - 412 с.
46. Марченко О. І. Економічний аналіз [Текст] : навч. посіб. для студ. экон. спец. / О. І. Марченко ; Терноп. нац. экон. ун-т. - 2-ге вид., без змін. - Т. : Крок, 2010. - 495 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 467-472.
47. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури. 2003. – 412 с.
48. Палий В. Ф. Суздальцева Л П. Техничко-економический анализ деятельности машиностроительного предприятия – М., 1989. – 320 с.

49. Попович П. Я. Організація і методологія операційного аналізу [Текст] : монографія / П. Я. Попович ; ТНЕУ. - Т. : ТНЕУ : Економічна думка, 2010. - 259 с.
50. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання [Текст] : підручник / П. Я. Попович. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К. : Знання, 2008. - 630 с.
51. Ришар Жак. Аудит и анализ хозяйственной деятельности предприятия [Текст] : пер. с фр. / Ж. Ришар ; ред. пер. Бел. П. Белых. - М. : Аудит : ЮНИТИ, 1997. - 375 с.
52. Савицкая Е. В. Экономический анализ современных рынков [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по направлению подгот. "Экономика" / Е. В. Савицкая, Е. В. Лебединская ; Государственный ун-т Высшая школа экономики. - 2-е изд. - М. : Издательский дом ГУ ВШЭ, 2008. - 208 с.
53. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] : навч. посібник / Г.В. Савицька. – 3-тє вид., випр. і доп. – Київ : Знання, 2007. – 668 с. – На укр. яз.
54. Савицька Г.В. Теория анализа хозяйственной деятельности [Текст] : учеб. пособие для студ. вузов по спец. "Бухгалтерский учет, анализ и аудит" / Г. В. Савицкая. - Минск : БГЭУ, 2008. - 351 с.
55. Томас Ричард. Количественные методы анализа хозяйственной деятельности [Текст] : пер.с англ. / Р. Томас. - М. : Дело и Сервис, 1999. - 432 с.
56. Тринька Л. Я. Економічний аналіз [Текст] : навч.-метод. посіб. / Людмила Тринька, Олена Липчанська (Іванчук). - К. : Алерта, 2013. - 567 с.
57. Хелферт Э. Техника финансового анализа [Текст] / Э. Хелферт ; пер. Л. Е. Долгов ; ред. пер. Бел. П. Белых. - М. : Аудит : ЮНИТИ, 1996. - 663 с.
58. Шеремет А. Д. Теория экономического анализа [Текст] : учебник для студ. вузов, обучающихся по направлению "Экономика" / А. Д. Шеремет. - М. : ИНФРА-М, 2002. - 332 с.